

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання**

**ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРАЛІЇ
ЯК ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ ВИСОКОРОЗВИНЕНОЇ КРАЇНИ
ТА ЇЇ ВИВЧЕННЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ «ГЕОГРАФІЯ:
РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ»**

Кваліфікаційна робота студента групи
ЗГм-24 ступінь вищої освіти: магістр
спеціальності
014.07 Середня освіта (Географія)
Антонова Дмитра Андрійовича

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент
Ганчук О. В.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Антонов Дмитро Андрійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Антонов Д.А.

ЗМІСТ	
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРАЛІЇ ЯК ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ ВИСОКОРОЗВИНЕНОЇ КРАЇНИ	8
1.1. Поняття про країни переселенського капіталізму та їх характерні особливості	8
1.2. Передумови перетворення Австралії у країну переселенського капіталізму	14
1.3. Характеристика економіко-географічних особливостей Австралії як високорозвиненої переселенської країни	31
Висновки до першого розділу	56
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРАЛІЇ ЯК ВИСОКОРОЗВИНЕНОЇ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ КРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ	58
2.1. Стан проблеми у практиці загальноосвітньої школи	58
2.2. Методичні рекомендації щодо вивчення теми «Австралія» в шкільному курсі «Географія: регіони та країни»	67
Висновки до другого розділу	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81
ДОДАТКИ	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- AACo** – Австралійська сільськогосподарська компанія
- AMCRC** – Кооперативний дослідницький центр адитивного виробництва
- ANZ** – Банківська група Австралії та Нової Зеландії
- ANZUS** – військове та економічне партнерство Австралія – Нова Зеландія – США
- АСЕАН** – Асоціація держав Південно-Східної Азії
- АТЕС** – Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво
- ВВП** – валовий внутрішній продукт
- ВТО** – Всесвітня торгова організація
- ЄС** – Європейський Союз
- ІКТ** – інформаційно-комунікаційні технології
- ІТ** – інформаційні технології
- HDI** – Індекс людського розвитку
- LNG** – скраплений природний газ
- NASA** – Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору
- НДДКР** – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
- НМТ** – національний мультипредметний тест
- НУШ** – Нова українська школа
- ОЕСР** – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ПАР** – Південно-Африканська Республіка
- США** – Сполучені Штати Америки
- CSIRO** – Організація наукових і промислових досліджень Співдружності (Австралія)
- ESA** – Європейське космічне агентство
- STEM** – освіта в галузі природничих наук, технологій, інженерії та математики

ВСТУП

Актуальність дослідження. Австралія є унікальною державою, яка за відносно короткий період перетворилася з колоніального поселення на одну з провідних високорозвинених країн світу. Її історичний розвиток як переселенської держави в умовах специфічного географічного розташування та природного середовища сформував унікальні економіко-географічні особливості. Сучасна Австралія є активним учасником глобальних економічних, політичних та екологічних процесів, демонструючи приклад успішної адаптації до глобальних викликів.

Підвищення уваги світової спільноти до Австралії як до країни-лідера у сфері сталого розвитку, учасника міжнародних самітів і господаря глобальних подій (економічних, екологічних, культурних) стимулює активізацію досліджень у цій галузі. Аналіз особливостей суспільного та економічного розвитку Австралії в межах типологічної групи країн переселенського капіталізму дозволяє глибше зрозуміти її шлях до статусу високорозвиненої країни та виробити нові підходи до її вивчення у шкільному курсі.

Все це свідчить про наукову й практичну значущість дослідження, спрямованого на визначення економіко-географічних особливостей Австралії та обґрунтування методичних прийомів їх упровадження в навчальний процес.

Окрім того, сучасна географія потребує оновленого підходу до викладання теми Австралії у шкільному курсі, який відображатиме специфіку її розвитку, глобальну значущість та регіональні особливості. Все це зумовило наш інтерес до обрання теми дослідження: «Економіко-географічні особливості Австралії як переселенської високорозвиненої країни та її вивчення в шкільному курсі “Географія: регіони та країни”».

Мета дослідження – визначити економіко-географічні особливості Австралії як переселенської високорозвиненої країни; визначити та

обґрунтувати методичні прийоми упровадження отриманих результатів в шкільному курсі "Географія: регіони та країни"

Під час виконання кваліфікаційного дослідження передбачалося виконання таких **завдань**:

1. Визначити зміст поняття «країна переселенського капіталізму» та підходи до його вивчення у науковій літературі.
2. Визначити економіко-географічні особливості Австралії як переселенської високорозвиненої країни та проаналізувати підходи до їх характеристики у науковій теорії та практиці загальноосвітньої школи.
3. Охарактеризувати передумови перетворення Австралії у високорозвинену країну .
4. Здійснити економіко-географічну характеристику Австралії з врахуванням особливостей її розвитку, як високорозвиненої переселенської країни.
5. Розробити методичні рекомендації щодо вивчення Австралії як високорозвиненої переселенської країни у шкільному курсі "Географія: регіони та країни".

Об'єкт дослідження: країни переселенського капіталізму та процес їх вивчення в шкільному курсі "Географія: регіони та країни".

Предмет дослідження: економіко-географічні особливості Австралії як переселенської високорозвиненої країни та її вивчення в шкільному курсі «Географія: регіони та країни».

Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс **методів дослідження**. теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу; аналіз та узагальнення педагогічного досвіду і педагогічної практики вчителів географії загальноосвітньої школи; аналіз шкільних програм з географії для складання методичних рекомендацій із вивченням Австралії в шкільному "Географія: регіони та країни"; картографічний; статистична обробка даних.

Теоретико-методологічне підґрунття дослідження

В основі дослідження лежать основні положення теорії суспільної географії, закладені в працях С.І. Іщука, М.М. Паламарчука, О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія, Б.П. Яценка, В.К. Бабарицька; теоретичні та прикладні розробки у галузі економіки П.М. Ігнатєв, С.П. Кузик та економічної географії, А.С. Гальчинський, І.В. Черкасова; теорії формування знань А.В. Усов, В.А. Щен'юв та ін.); теорії формування економіко-географічних понять А.В. Даринський, Л.М. Панчешнікова, В.А. Коринська.

Робота має певне теоретичне значення, яке визначається проведенням уточненням понятійного апарату теми; узагальненні характерних рис країн даної типологічної групи.

Практична значущість дослідження полягає в розробці сучасної економіко-географічної характеристики Австралії як високорозвиненої переселенської країни та комплексу методичних рекомендацій для вчителів географії щодо оновлення змісту уроків і підвищення ефективності навчання відповідно до засад Нової української школи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (35 найменувань), додатків (4). Зміст дослідження викладено на 97 сторінках основного тексту, який містить 5 таблиць, 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРАЛІЇ ЯК ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ ВИСОКОРОЗВИНЕНОЇ КРАЇНИ

1.1. Поняття про країни переселенського капіталізму та їх характерні особливості.

Країни переселенського капіталізму займають особливе місце у світовій економіці та геополітиці. Їх розвиток відрізняється від класичних індустріальних держав тим, що формування економіки, соціальної структури та політичної системи значною мірою визначалося міграційними процесами та колоніальним минулим. Попри первинну орієнтацію на сировинну економіку, ці країни зуміли створити багатогалузеві господарські комплекси, що забезпечило їм високий рівень економічного розвитку.

Дослідження особливостей країн переселенського капіталізму є важливим напрямом економічної та суспільної географії. У своїх наукових працях дослідники аналізували закономірності їх розвитку, вплив міграційних процесів, соціально-економічну структуру та місце в глобальній економіці. У подальшому розглянемо внесок провідних учених у вивчення цього питання.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає нам підстави констатувати про відносну єдність поглядів науковців з економічної географії щодо визначення змісту поняття «країни переселенського капіталізму», а також стосовно складу країн, які за своїми характеристиками належать до цієї групи. У дослідженнях українських та зарубіжних економ-географів простежується прагнення до систематизації ознак таких країн, що базується як на історико-географічних, так і на соціально-економічних чинниках.

У цілому, більшість учених сходяться на тому, що до країн переселенського капіталізму належать ті держави, де домінуючу роль у формуванні суспільного устрою відігравали європейські переселенці, які на

нових територіях відтворили капіталістичну модель господарювання, адаптовану до місцевих природних умов. Такі країни характеризуються високим рівнем соціально-економічного розвитку, значною часткою іммігрантів у структурі населення та ринковою економікою, орієнтованою на експорт сировини й продукції аграрного й добувного секторів.

Так, С.І. Іщук [6, с. 98-101], О.Г. Топчієв [12, с.66-68], П.М. Ігнатєв [4, с.153], Б.П.Яценко [13, с.120.] у своїх працях під країнами переселенського капіталізму розуміють держави, в яких процес освоєння території здійснювався насамперед за рахунок масової європейської міграції та впровадження західної моделі господарювання. До них вони зараховують: Канаду, Австралію, Нову Зеландію, ПАР.

Варто зазначити, що у світовій науковій традиції, зокрема в англomовній літературі, поняття країн переселенського капіталізму набуло більш широкого і глибоко аналітичного тлумачення. Один із провідних теоретиків цього підходу, австралійський історик Патрік Вулф, у своїй класичній праці наголошує, що переселенський колоніалізм – це не епізод, а структура, спрямована на витіснення або усунення корінного населення з метою повного контролю над територією та встановлення нових соціально-економічних порядків [33, с.387-390]. Італійсько-австралійський дослідник Лоренцо Верачіні, у свою чергу, розглядає переселенський колоніалізм як окрему форму колоніального устрою, що принципово відрізняється від експлуатаційного колоніалізму – саме через створення тривалих і самодостатніх капіталістичних спільнот на нових територіях [32].

Історик Джеймс Беліч (Нова Зеландія – Велика Британія), у масштабному дослідженні *Replenishing the Earth*, описує «переселенську революцію», яка охопила території англomовного світу наприкінці XVIII – на початку XX століття. Він вважає, що саме масова міграція, інвестиції та встановлення інститутів західного типу дали старт швидкому розвитку США, Канади, Австралії та Нової Зеландії як країн нового капіталістичного типу [20, с.585-587]. Американський вчений Джеральд Горн, досліджуючи історичні

передумови становлення переселенських держав, зосереджується на зв'язку колоніалізму, расизму та становлення капіталізму. У своїй роботі він аргументує, що рабство, витіснення аборигенів та капіталістична економіка були взаємопов'язаними елементами системи, що породила сучасні переселенські держави в Північній Америці та Карибському регіоні [23].

Доповнюючи цю перспективу, економісти Дарон Аджемоглу, Саймон Джонсон і Джеймс Робінсон у своєму емпіричному дослідженні показують, що тип колоніальних інститутів, які встановлювалися в окремих регіонах, визначав довгострокові траєкторії їхнього економічного розвитку. Зокрема, у країнах переселенського типу, де були створені ефективні правові та власницькі інститути, згодом склався стійкий економічний ріст [14].

У працях зазначених дослідників до типових країн переселенського капіталізму зараховують: США, Канаду, Австралію, Нову Зеландію, а також у деяких випадках – Південну Африку, Ізраїль, Аргентину та Уругвай. Основними критеріями такого включення є: домінування європейських поселенців, створення незалежних держав із ринковою економікою, інституційне оформлення капіталізму, а також значна участь у глобальних товарних потоках і фінансових ринках.

Українські вчені Б.П. Яценко та В.К. Бабарицька [13, с.120-122] у своїх дослідженнях посилаються на типологію В.В. Вольського, В.П. Максаковського та інших вчених під *країнами переселенського капіталізму розуміють* великі за розмірами території, але з порівняно невеликим населенням (3-30 млн.) держави, які утворилися на базі колишніх колоніальних володінь Англії. У свій час сюди мало місце значне переселення з метрополії, ввозився капітал, який дав імпульс відносно швидкому розвитку продуктивних сил у цих країнах.

На тих же принципових ознаках цієї групи наголошує і С.П. Кузик [3, с.507-509], який визначає *країни „переселенського типу“* як країни, що об'єднані спільністю історико-географічного розвитку, мають британське

колоніальне минуле, значні розміри та відносно невелику чисельність населення, у складі якого переважають вихідці з Європи.

До науково обґрунтованих класифікацій країн за рівнем соціально-економічного розвитку належать типології Б. Зімінім, П. Масляком, Я. Олійником, А. Степаненком, С. Кузиком, Б. Яценко та іншими.

За цими типологіями всі країни світу відповідно до їх місця в системі світової економіки і міжнародних відносин розподілено на кілька груп, Австралія відноситься до групи економічно високорозвинених країн, які вже ввійшли в період постіндустріального розвитку: частка с/г у ВВП становить 2 %, частка промисловості скорочується при збереженні самої високої в світі частки машинобудування, а частка сфери послуг досягає 70 - 75%. Ця велика група поділяється на підгрупи і саме в одну із підгруп входять країни переселенського капіталізму.

«Таблиця 1.1.»

Склад типологічної груп країн переселенського капіталізму за різними авторами

Б. Яценко , В. Бабарицька (В.Вольський)	Б.Зіміна	П.Масляк, Я.Олійник, А.Степаненко	Patrick Wolfe, James Belich
Канада Австралія Нова Зеландія Республіка Південна Африка Ізраїль	Канада Австралія Нова Зеландія Республіка Південна Африка Ізраїль	Канада Австралія Нова Зеландія Республіка Південна Африка	США Канада Австралія Нова Зеландія Республіка Південна Африка Ізраїль

Отже більшість науковців виділяють країни переселенського капіталізму в окрему підгрупу, яка входить у велику групу економічно високорозвинених країн (табл.1.1).

Проведений нами аналіз дозволяє стверджувати, що ці країни не знали феодалізму: капіталістичні відносини були завезені сюди іммігрантами. їх історія, як правило, не знала яких-небудь великих буржуазно-демократичних

національних рухів, а тому розвиток капіталізму тут проходив в основному еволюційним шляхом, в умовах збереження політичної залежності від метрополії. В Канаді та Австралії великі території і невелика чисельність населення обумовили відносну тривалість періоду росту капіталізму „в ширину”, а не „вглибину” (освоєння нових районів відбувається і зараз). У країнах цієї групи освоєння земель відбувається в ході озброєної боротьби проти аборигенів (Канада, Південна Африка, Австралійський Союз), в якій вирішальну роль грали збройні сили Великобританії. В Південній Африці, крім завдання підкорення набагато більш численного чорного населення, справа ускладнювалася ще й необхідністю підпорядкування нащадків колоністів попереднього етапу – бурів. Тривалий період розколу і асиміляції білих і апартеїду африканців, в кінцевому рахунку засудженого практично всім світовим співтовариством, загальмувало розвиток Південної Африки в порівнянні з іншими країнами цього типу. Що стосується Ізраїлю – то це порівняно невелика держава, яка сформувалась за рахунок іммігрантів після Другої Світової війни, і в розвитку його „імпортного капіталізму” територіальна експансія і мілітаризм відіграють першочергову роль.

Структура господарства цих країн сучасна й відповідає критеріям високоорганізованих країн.

Для економічного розвитку країн з домінуванням «переселенського капіталу» характерна надмірна концентрація на сировинних галузях, продукція яких значно перевищує потреби внутрішнього споживання та переважно орієнтована на зовнішні ринки. Функціонування цих галузей базується на значних природно-ресурсних потенціалах. Виникнення такої спеціалізації було зумовлене високим зовнішнім попитом, насамперед з боку метрополій, а згодом – і з боку інших країн. У сучасних умовах експортно орієнтовані сектори залишаються визначальними у формуванні економічної моделі зазначених держав.

Своєрідність і відмінність економічного розвитку країн цього типу проявляється і в тому, що, не дивлячись на високий рівень розвитку, вони

характеризуються аграрно-сировинною спеціалізацією (крім Ізраїлю – індустріально-аграрна спеціалізація) в міжнародному поділі праці. Але на відміну від країн, що розвиваються (з аналогічною спеціалізацією), господарство країн цього типу базується на високій загальнонаціональній продуктивності праці, воно всебічно розвинене й може задовольнити всі внутрішні потреби, у зовнішньоекономічних зв'язках має позитивний торговельний баланс.

Таким чином ми можемо виділити характерні риси країн переселенського капіталізму:

- 1) перенесення капіталістичних відносин з їх колишньої метрополії - Великобританії,;
- 2) розвитком капіталізму еволюційним шляхом в умовах збереження політичної залежності від метрополії;
- 3) відносною тривалістю періоду росту капіталізму "ушир" а не "вглиб", зумовленою поєднанням великих територій з невеликою чисельністю населення;
- 4) збереженням аграрно-сировинної спеціалізації у світовій економіці, що склалася в їхньому господарстві ще в колоніальний період, не дивлячись на відносно високий рівень розвитку продуктивних сил;
- 5) наявністю великих монополій, тісно пов'язаних з іноземним капіталом, перш за все, американським і англійським. Ці країни мають величезну залежність від іноземного капіталу, який, незважаючи на високий рівень їх економічного розвитку, по суті обумовлює незавершеність структури їх економіки, її орієнтацію на зовнішній ринок і розміщення в основному в прибережних частинах і припортових районах.

Всі вище перераховані особливості дали змогу науковцям виділити і об'єднати Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Південну Африку та Ізраїль у підгрупу країни „переселенського типу”.

На підставі всього вище зазначеного ми можемо зробити висновок, що всі з'ясовані риси країн переселенського капіталізму у повній мірі притаманні й Австралії.

Отже, ми можемо стверджувати, що країни «переселенського капіталізму» – це країни, які утворилися на базі колишніх колоніальних володінь Великобританії; які в значній мірі зберігають аграрно-сировинну спеціалізацію, що базується на високій загальнонаціональній продуктивності праці і поєднується з розвиненою внутрішньою економікою.

1.2. Передумови перетворення Австралії у країну переселенського капіталізму.

У процесі визначення передумов господарського розвитку Австралії та її перетворення у країну переселенського капіталізму ми послуговувалися критеріями, обґрунтованими в дослідженнях С.І. Іщука, О.Г. Топчієва, В.В. Ковалевського. Ці та інші автори аргументовано доводять, що розміщення окремих галузей та господарський розвиток у цілому зумовлює сукупна дія груп факторів: природних, демографічних, соціально-економічних та інших.

Фактори (за визначенням М. В. Алісова), – це свого роду „ввідні” для рішення задачі розміщення виробництва, які ще не дають остаточної відповіді.

С. І. Ішук [6, с.31-35] під факторами розміщення розуміє всю сукупність аргументів (причин), що зумовлюють вибір місця для окремих підприємств, їх груп і галузей (табл.1.2.):

«Таблиця 1.2.»

Узагальнення факторів розміщення виробництва за С.І. Іщуком

Група факторів	Сутність	Основні складові
Природні	Визначають вплив природно-ресурсного потенціалу території на можливість і доцільність розміщення виробництва.	Запаси та якість природних ресурсів. Умови їх освоєння та використання. Кліматичні особливості. Гідрогеологічні та орографічні умови (рельєф, водні ресурси тощо)

«Продовж. табл. 1.2.»

Технічні	Характеризують рівень розвитку техніки й технологій, які визначають технічну придатність і прогресивність виробничих процесів.	Досягнутий рівень технічного розвитку. Потенціал удосконалення технологій. Можливість упровадження інновацій ^[P]_{SEP}]
Соціально-демографічні	Відображають забезпеченість виробництва трудовими ресурсами та рівень соціальної і виробничої інфраструктури	Кількість і кваліфікація робочої сили. Розвиненість виробничої інфраструктури. Наявність соціальної інфраструктури (житло, освіта, медицина)
Економічні	Пов'язані з витратами, економічною ефективністю та просторовими особливостями господарської діяльності	Розмір капіталовкладення. Тривалість будівництва. Собівартість та ефективність виробництва. Призначення й якість продукції. Виробничі зв'язки. Економіко-географічне й транспортне положення
Екологічні	Спрямовані на забезпечення раціонального використання природних ресурсів і створення безпечного середовища для життя населення	Природоохоронні заходи. Ресурсозбереження. Підтримання екологічної безпеки території ^[P]_{SEP}]

Спираючись на концептуальні положення, сформульовані С. І. Іщуком, та беручи до уваги специфіку економіко-географічного положення Австралії, у дослідженні здійснено комплексну характеристику сукупності факторів, що зумовлюють особливості територіальної організації та господарського розвитку країни.

Розглянемо найважливіші фактори кожної групи, які сприяли розвитку, тобто були передумовами перетворення Австралії у країну переселенського капіталізму.

Історичні передумови.

Колонізація Австралії розпочалась у 1788 році, коли Британська імперія заснувала перше поселення на континенті – колонію в районі сучасного

Сіднея. Саме з цього моменту формуються історичні передумови, які відіграли ключову роль у становленні Австралії як країни переселенського капіталізму. Історичний розвиток території можна умовно поділити на кілька важливих етапів, кожен з яких сприяв формуванню сучасного соціально-економічного та політичного ладу країни.

Перший етап – каторжна колонія (1788–1830) – був позначений використанням території Австралії як місця заслання британських каторжан. У цей час уряд Великої Британії вирішував проблему перенаселених в'язниць метрополії, водночас здійснюючи освоєння нових земель. Перші поселенці – здебільшого в'язні, а також військові та чиновники – почали створювати базову інфраструктуру колонії. У цей період було закладено основи аграрного виробництва, зокрема скотарства та вирощування зернових. Важливу роль відіграв капітан Артур Філіп, який очолив Перший флот і став першим губернатором Нового Південного Уельсу. Саме він заклав фундамент колоніального управління й організував перші поселення. Серед дослідників цього часу вирізняється Метью Фліндерс, мореплавець, який першим обплив Австралію та довів, що це окремий континент [1].

Другий етап – аграрне освоєння (1830–1850) – позначився активним залученням вільних поселенців, розвитком фермерства та інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва. Уряд розпочав політику розподілу земель, стимулюючи переселення з Європи. Формувались великі землеволодіння, зростала чисельність ферм і приватних господарств. У цей період почали формуватися основи капіталістичних відносин у сільському господарстві. Серед значущих діячів – Джон МакАртур, відомий як «батько австралійської вовняної промисловості», який започаткував розвиток тонкорунного вівчарства. Його діяльність визначила економічну спеціалізацію колонії на десятиліття вперед [2, с.34].

Третій етап – золота лихоманка (1851–1860) – започаткував нову хвилю імміграції та соціально-економічних змін. Відкриття золота у Вікторії та Новому Південному Уельсі спричинило стрімке зростання кількості

населення, урбанізацію та посилення економічної активності. Імігранти з різних частин світу – переважно з Великої Британії, Ірландії та Китаю – прибували в Австралію в пошуках швидкого збагачення. Розвивалась торгівля, розширювалась транспортна інфраструктура, з'являлись перші великі міста, які стали осередками політичного й економічного життя. Символом боротьби за права золотошукачів став Пітер Лалор, лідер повстання на Єврекській копальні у 1854 році. Цей виступ увійшов в історію як один із перших кроків до демократизації австралійського суспільства [21, с.281-283].

Четвертий етап – національна консолідація (1860–1901) – охоплює період формування федеральної системи управління, утворення окремих штатів і, зрештою, створення Співдружності Австралії у 1901 році. Цей період позначився поглибленням економічної інтеграції між регіонами, утвердженням демократичних інституцій, активним залученням Австралії у світову економіку як сировинного придатку імперії, а також зростанням національної самосвідомості. Серед провідних діячів цього часу – Генрі Паркс, якого називають «батьком австралійської федерації», адже він виступав ініціатором об'єднання колоній у єдину державу. Важливим був і внесок перших прем'єр-міністрів штатів, які активно працювали над політичною та економічною інтеграцією [21, с.302].

У результаті всіх зазначених історичних процесів на території Австралії сформувався переселенський тип суспільства з виразним домінуванням європейської культури, ринкових економічних інституцій і британської правової системи. Визначальними рисами цього суспільства стали індивідуалізм, приватна власність, правовий порядок, а також прагнення до модернізації та інтеграції в глобальну економіку. Таким чином, історичний розвиток країни створив сприятливі умови для формування її як високорозвиненої держави переселенського капіталізму.

Природні (географічні) передумови.

Природні умови, до яких належать клімат, рельєф, геологічна будова та географічне положення, можуть по-різному впливати на розвиток суспільного

виробництва. В одних випадках вони гальмують економічний прогрес і стають несприятливими чинниками, в інших – створюють додаткові можливості для розвитку, зокрема завдяки оптимальному зволоженню, достатній річній сумі позитивних температур, рівнинному рельєфу та родючим ґрунтам. Наявність тих чи інших природних ресурсів (лісових, водних, земельних, рекреаційних), а також покладів корисних копалин може виступати потужним стимулом для зростання економіки країни. Водночас у процесі підвищення рівня соціально-економічного розвитку вплив географічних факторів поступово зменшується, адже на перший план виходять інші групи передумов. Проте в цілому природні умови й ресурси мають істотне значення для формування галузевої структури народного господарства та розвитку виробництв, що безпосередньо залежать від природних чинників.

Серед природних передумов господарського розвитку Австралії визначальне значення мали сировинний фактор та економіко-географічне положення.

Географічне положення. Австралія займає ізольоване положення на південному сході від Азії, у межах Індійського та Тихого океанів. Це суттєво вплинуло на її історичний і економічний розвиток. Віддаленість від основних центрів європейської цивілізації сприяла тому, що колонізація материка відбувалася поступово й мала переселенський характер. Водночас розташування на перетині важливих морських шляхів у південній півкулі забезпечило країні вигідні логістичні зв'язки з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, що стало передумовою для розвитку зовнішньоекономічних контактів.

Природні умови Австралії також вирізняються багатством ресурсів: значними покладами корисних копалин, родючими землями у східній та південно-східній частинах, сприятливим кліматом для ведення сільського господарства. Це створило підґрунтя для розвитку мінерально-сировинної спеціалізації та формування аграрно-орієнтованих районів у прибережних зонах [8, с.106-108].

Політико-географічне положення Австралії забезпечує країні відносну стабільність і безпеку. Відсутність сухопутних кордонів мінімізує ризик геополітичних конфліктів, що дозволило зосередитися на внутрішньому розвитку та інтеграції в глобальну економіку. У соціально-географічному вимірі важливу роль відіграла концентрація населення у східному та південно-східному узбережжі, де сформувалися найбільші урбанізовані центри країни. Це було зумовлено як природними передумовами, так і історичними особливостями колоніального освоєння, що визначило переселенську модель розвитку суспільства. Таким чином, географічне положення Австралії стало ключовим чинником у її становленні як країни переселенського капіталізму.

Природно-ресурсний потенціал. Природно-ресурсний потенціал Австралії виступив однією з головних передумов її перетворення на високорозвинену переселенську державу. Геологічна будова материка формувалася впродовж мільйонів років і представлена, головним чином, давніми платформами (особливо Австралійською), що створили сприятливі умови для формування великих покладів корисних копалин. Австралія посідає провідні позиції у світі за видобутком багатьох видів мінеральної сировини, що забезпечує країні потужну експортну базу та приваблює міжнародні інвестиції. Передусім країна є світовим лідером із видобутку бокситів – основної сировини для виробництва алюмінію. Крім того, Австралія займає перші місця за запасами та експортом залізної руди, що становить основу її торговельного балансу та є стратегічним товаром для ринку Китаю та інших азійських країн [8, с.108].

Важливим джерелом валютних надходжень є також вугілля – Австралія входить у число найбільших експортерів як енергетичного, так і коксівного вугілля. Значними є й запаси урану, що забезпечують країні провідне місце серед постачальників цього стратегічного ресурсу (рис. 1.1.).

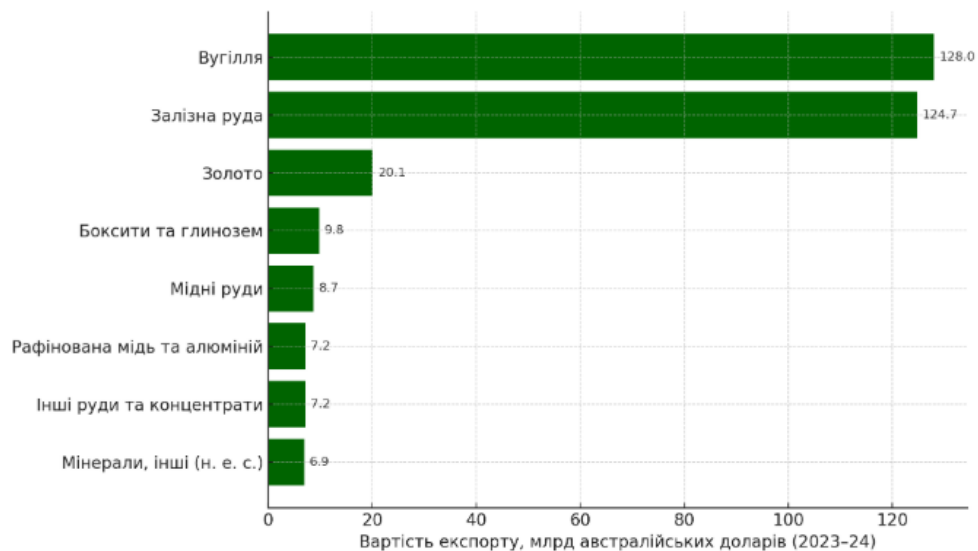

Рис.1.1. Експорт мінеральних ресурсів Австралії за 2023-2024 рр. [16]

Австралія також утримує провідні позиції у світі за видобутком золота, міді, нікелю, цинку, свинцю, марганцю та літію. Останній набуває особливої ваги у зв'язку з глобальним зростанням попиту на акумулятори для електромобілів. Таким чином, багаті мінерально-сировинні ресурси не лише визначили спеціалізацію Австралії у світовій економіці, але й стали фундаментом її господарського зростання та високого рівня життя населення.

Рельєф Австралії, переважно рівнинний, із незначним підвищенням на сході (Великий Вододільний хребет) та західному плато, створює зручні умови для розміщення промисловості, сільського господарства, транспортної інфраструктури. Водночас велика частина внутрішньої території країни посушлива, що обмежує її господарське освоєння. Гідрографічна мережа розвинена нерівномірно: найбільша річка – Муррей – разом із притоками забезпечує зрошення сільськогосподарських угідь південного сходу. Більшість території країни має бідну поверхневу водну систему, тому важливу роль відіграють підземні води, зокрема артезіанські басейни

Ґрунтовий покрив є строкатим. У центральних і західних районах переважають пустельно-степові та червоно-бурі ґрунти, які є малопродуктивними без зрошення. У прибережних районах, особливо на сході, сформувалися більш родючі ґрунти, що дозволяють розвивати

інтенсивне сільське господарство **Клімат** Австралії є континентальним та переважно посушливим, з великою кількістю сонячних днів. Більшість території отримує недостатню кількість опадів, але вологі субтропічні й тропічні умови на сході та північному сході створюють сприятливе середовище для сільського господарства. Кліматичне різноманіття дозволило сформувати спеціалізовані зони виробництва – від тваринництва у внутрішніх посушливих районах до субтропічного землеробства на узбережжі [8, с.110].

Таким чином, природно-ресурсний потенціал Австралії став важливим стимулом переселенського освоєння материка та розвитку експортно орієнтованої економіки. Багаті ресурси сприяли створенню нових робочих місць, розвитку транспорту, енергетики та формуванню основи для утвердження капіталістичних відносин у суспільстві.

Соціально-демографічні передумови.

Демографічні чинники відіграли визначальну роль у становленні Австралії як країни переселенського капіталізму. Населення материка від самого початку колонізації формувалося переважно за рахунок зовнішньої міграції. Упродовж XIX – початку XX ст. спостерігався безперервний приплив іммігрантів, насамперед із Великої Британії та Ірландії, а згодом і з інших європейських країн. Це зумовило формування специфічного «переселенського суспільства», яке складалося переважно з європейських поселенців, орієнтованих на постійне проживання, господарську діяльність та інтеграцію в нові соціальні структури. Корінне населення (аборигени та острів'яни Торресової протоки) зазнало значного скорочення під впливом колонізації.

Його чисельність у 1788 р. становила близько **750 тис. осіб**, а у 1991 р. скоротилася до **265 тис. осіб**. через:

- епідемії завезених хвороб;
- насильницькі зіткнення з колонізаторами;
- позбавлення права власності на землі;
- культурну та соціальну дестабілізацію [18].

Згодом, завдяки політиці відродження ідентичності та підтримці держави, відбулося зростання – у 2021 р. кількість корінних жителів сягнула 984 тис. осіб (рис.1.2.).

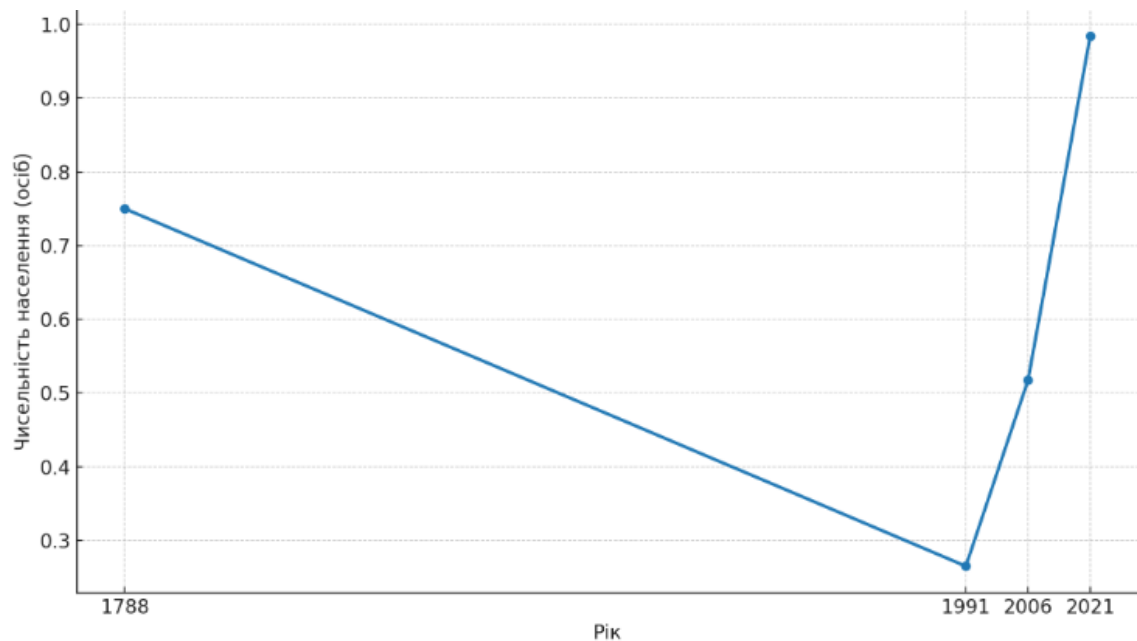

Рис.1.2. Динаміка чисельності корінного населення Австралії 1788-2021 рр. [18]

Зростання населення Австралії демонструє поступовий, але нерівномірний характер (рис.1.3.). Якщо на початку XIX століття населення становило менше 1 мільйона, то вже після золотої лихоманки 1850-х років воно почало збільшуватися швидшими темпами.

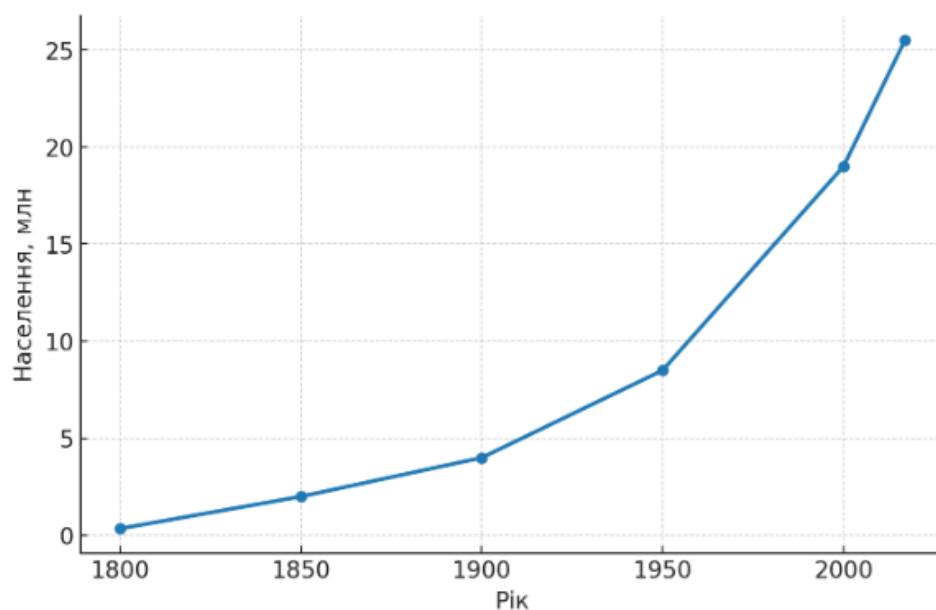

Рис. 1.3. Графік зростання чисельності населення Австралії за 1800-2017 рр. [30]

Найбільш інтенсивне зростання спостерігається у другій половині ХХ століття, особливо після Другої світової війни та періоду «бебі-буму». Як видно з графіку, у 2017 році чисельність населення Австралії перевищила 25 мільйонів осіб, що свідчить про значний приріст у порівнянні з початком колоніальної історії країни

Періоди інтенсивної міграції, зокрема під час «золотої лихоманки», супроводжувалися швидким приростом населення, що сприяло формуванню внутрішнього ринку праці, розвитку інфраструктури, появі нових поселень та освоєнню віддалених територій. Високий рівень урбанізації та концентрація населення у прибережних районах стали визначальними для подальшого соціально-економічного розвитку країни.

Протягом ХХ ст. австралійська демографічна політика була спрямована на стимулювання імміграції, однак із чіткою орієнтацією на європейське походження мігрантів (так звана політика «Білої Австралії»). Лише з другої половини століття країна поступово відкрилася для ширшої етнічної різноманітності, проте й нині значну частку населення становлять нащадки європейських переселенців. Таким чином, демографічна структура Австралії яскраво відображає її переселенський характер: переважання міграційного приросту над природним, домінування європейської культури й англійської мови, висока мобільність населення. Усе це стало підґрунтям для розвитку ліберальної ринкової економіки, заснованої на трудовій етиці переселенців, підприємництві та відкритості до нових соціально-економічних форм [30].

Соціальні передумови формування Австралії тісно пов'язані з особливостями її заселення та становлення нової соціальної структури. На відміну від країн Європи, Австралія не успадкувала феодальних пережитків і станових ієрархій, що сприяло формуванню суспільства з відносно рівними стартовими можливостями. Відсутність аристократії та поміщиків зумовила орієнтацію на індивідуальні досягнення, підприємливість і працьовитість.

Певну роль відіграв і каторжний характер перших колоній. Багато колишніх каторжників після відбуття покарання інтегрувалися у суспільство,

прагнучи соціального піднесення та самореалізації, що сприяло поширенню ідей лібералізму та підприємництва. Переселенське суспільство характеризувалося високою соціальною мобільністю: новоприбулі могли отримати землю, займатися фермерством, ремеслом чи торгівлею, що створювало сприятливі умови для становлення середнього класу – основи капіталістичної економіки.

Водночас поряд з індивідуалізмом спостерігався розвиток колективних форм взаємодопомоги в межах локальних громад, що стало основою для кооперативного руху та формування громадянського суспільства. Важливе значення мала освіта, яка з самого початку розглядалася як засіб соціального й економічного успіху. Широке запровадження шкільної освіти та розвиток професійної підготовки сприяли модернізації економіки.

Суттєву роль відіграв також розвиток трудових прав і профспілкового руху. Австралія була однією з перших країн світу, де встановили мінімальну заробітну плату, 8-годинний робочий день та систему арбітражу трудових спорів. Це свідчило про соціальну зрілість переселенського суспільства та його готовність до формування унікальної моделі капіталізму з вираженим соціальним компонентом.

Узагальнюючи, соціально-демографічні передумови переселенського капіталізму в Австралії базувалися на:

- рівності стартових можливостей;
- високій соціальній мобільності;
- цінності праці та освіти;
- відсутності традиційних феодалських ієрархій;
- інституційній підтримці трудових прав.

Ці чинники сприяли формуванню суспільства, в якому капіталізм розвивався не лише як економічна система, а й як соціальна модель, що поєднувала підприємництво, ліберальні цінності та соціальну відповідальність.

Економічні передумови.

Протягом останніх ста років Австралія пройшла шлях від переважно сировино-аграрної колонії до високорозвиненої держави з потужною, диверсифікованою економікою. Незважаючи на відносно невелику чисельність населення (приблизно 26 млн осіб на початок 2020-х років) і віддалене географічне положення, країна змогла досягти рівня життя та економічних масштабів, які ставлять її в один ряд із провідними розвиненими країнами світу.

Економічні передумови трансформації Австралії в країну переселенського капіталізму тісно пов'язані з історичними етапами розвитку колонії, природно-ресурсним потенціалом, політикою Великої Британії та поступовим формуванням національного ринку. З моменту заснування колонії її економічна модель зазнавала суттєвих змін, які формували підґрунтя для переходу до розвиненої ринкової економіки з яскраво вираженими ознаками капіталістичного укладу.

На початковому етапі (кінець XVIII – перша третина XIX ст.) економіка колонії була переважно натуральною, орієнтованою на самозабезпечення. Провідну роль відігравали державні постачання з метрополії, примусова праця каторжан і військовий контроль над розподілом ресурсів. Виробництво зосереджувалось навколо забезпечення базових потреб населення - будівництво, сільське господарство, вирощування худоби та рослин. Водночас уже в цей період почали формуватися приватні господарства, переважно у сфері вівчарства.

Другий важливий етап – аграрно-орієнтована економіка (1830-1850 роки), коли активізується переселення вільних мігрантів, яким надавались земельні наділи. В цей час формується кістяк фермерського виробництва, розвивається тваринництво, зокрема вівчарство, що стане базою для розвитку вовняної промисловості. Виникають перші ринки, закладається інфраструктура товарного господарства, з'являються фінансові інституції. Поступове

зростання експорту вовни до Великої Британії сприяє зміцненню зв'язків із глобальним ринком.

Наступним переломним моментом стала «золота лихоманка» (1851-1860 роки), яка кардинально змінила економічну динаміку. Масовий приплив золотошукачів, у тому числі з-за меж Британської імперії, стимулював зростання чисельності населення, урбанізацію та внутрішній попит. Розпочинається будівництво доріг, залізниць, портів, зростає промислове виробництво та сфера послуг. Значні обсяги золотого експорту забезпечували фінансову стабільність і притік капіталу [2].

У період національної консолідації (1860-1901 роки) австралійські колонії дедалі більше інтегрувались одна з одною, що створило основу для єдиного економічного простору. Зміцнюється банківська система, запроваджуються законодавчі норми для регулювання підприємництва, формуються органи економічного управління. Промисловість, зокрема харчова, текстильна, гірнича, отримала новий імпульс розвитку. Сільське господарство перетворюється на високотоварне, експортно орієнтоване, з чітко вираженою спеціалізацією.

Ключовими економічними чинниками процвітання стали:

- **Стабільна політико-правова система** – англосаксонська модель управління, прозорість та верховенство права сформували сприятливе середовище для інвестицій.
- **Податкова політика** – Австралія має конкурентну систему оподаткування для бізнесу, що поєднує помірні ставки та чіткі правила адміністрування. Корпоративний податок становить 30 %, а для малих компаній – 25 %.
- **Інвестиційний клімат** – країна входить до топ-15 у світі за легкістю ведення бізнесу (рейтинг Світового банку), відзначається високою привабливістю для іноземних інвесторів, особливо у сфері енергетики, інфраструктури та ІТ.

Австралія є відкритою економікою, орієнтованою на активну зовнішню торгівлю та інвестиції. Основними партнерами є Китай (головний торговельний партнер), Японія, США, Південна Корея, Індія, країни АСЕАН та ЄС. Також, Австралія є членом Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Всесвітньої торгової організації (ВТО), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Нею укладено угоди про вільну торгівлю з США, Китаєм, Японією, Південною Кореєю, країнами Тихоокеанського регіону.

Важливо відмітити, що Австралія ніколи не була об'єктом масштабних економічних санкцій, натомість сама застосовувала їх у координації з союзниками (США, ЄС) проти держав, що порушують міжнародне право (РФ, Північна Корея, Іран).

Зовнішня політика Австралії здебільшого спрямована на:

- підтримку стратегічного альянсу зі США (військове та економічне партнерство в межах ANZUS);
- зміцнення позицій у Азійсько-Тихоокеанському регіоні;
- розширення економічної дипломатії, зокрема через просування інтересів у галузях енергетики, освіти та високих технологій;
- участь у глобальних кліматичних ініціативах, які визначають нові перспективи для розвитку «зеленої» економіки.

Хоча Австралія не належить до «великих держав» за кількістю населення чи розмірами внутрішнього ринку, вона досягла рівня життя, який перевищує показники багатьох країн Європи та Азії. За обсягами ВВП на душу населення Австралія стабільно входить до топ-15 у світі, що свідчить про ефективне використання ресурсного та інституційного потенціалу [31].

Проведене дослідження дало можливість виділити нам етапи індустріального розвитку Австралії (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Етапи індустріального розвитку Австралії

Назва етапу	Часові межі	Основні зміни в структурі господарства
Початок колонізації (каторжна колонія)	1788 – 1830 рр.	Заснування перших поселень; використання каторжної праці; формування базової інфраструктури; розвиток аграрного виробництва (скотарство, зернові).
Аграрне освоєння	1830 – 1850 рр.	Активна колонізація вільними переселенцями; розподіл земель; розвиток фермерства та вівчарства; формування основ ринкових відносин.
Золота лихоманка та початок індустріалізації	1851 – 1860 рр.	Відкриття родовищ золота; стрімка імміграція; урбанізація; формування внутрішнього ринку; розвиток торгівлі й транспорту.
Національна консолідація та промисловий розвиток	1860 - 1901 рр.	Формування єдиного економічного простору; зростання промисловості (харчова, текстильна, гірнича); розвиток банківської системи; посилення експортної спеціалізації.
Зародження важкої промисловості	поч. XX ст. – 40-ві рр. XX ст.	Поява металургії, машинобудування, хімічної промисловості; розширення транспортної інфраструктури; зростання ролі міст.
Формування воєнно-промислового комплексу	1940-1960-ті рр.	Розвиток військової промисловості під час і після Другої світової війни; індустріалізація; диверсифікація економіки.
Розвиток нових і новітніх галузей	1970-ті – перша половина 1990-х рр.	Розвиток наукомістких галузей (ІТ, електроніка, біотехнології); розширення сфери послуг; інтеграція у глобальну економіку.
Розвиток третинного сектору та «економіки знань»	Кінець XX ст. – початок XXI ст.	Домінування сфери послуг (освіта, медицина, фінанси, туризм); перехід до «зеленої економіки»; посилення ролі зовнішньої торгівлі та міжнародних інвестицій.

Етапи індустріального розвитку Австралії відображають послідовний перехід від колоніального освоєння й аграрної спеціалізації до сучасної високотехнологічної економіки. Ключовими рушійними силами трансформації стали освоєння природних ресурсів, масова імміграція, урбанізація та інтеграція у світове господарство. Саме поєднання історичних, природно-географічних і соціально-демографічних чинників зумовило

формування в Австралії унікальної моделі переселенського капіталізму, що забезпечила їй місце серед провідних розвинених держав світу.

Узагальнюючи наведені вище характеристики можна стверджувати, що основними передумовами перетворення Австралії у країну переселенського капіталізму були:

1. Історичні передумови^{[P]_{SEP}}

➤ Британська колонізація (кінець XVIII ст.) – почалася з висадження “Першого флоту” у 1788 році. Великобританія розглядала Австралію як територію для створення каторжних поселень після втрати колоній у Північній Америці.

➤ Стратегічні інтереси Британської імперії – контроль над морськими шляхами в Індійському океані та Південній частині Тихого океану забезпечував Австралії роль військово-морської бази Британії у регіоні.

➤ Британська колонізація зумовлена економічним інтересом метрополії до багатого мінерально-сировинного потенціалу Південної Африки;

➤ Окрайнне розташування території Південної Африки. Її контроль над основним морським торговельним шляхом з Європи до Азії в умовах відсутності на той час Суецького каналу (уведений у дію 1869 році);

➤ Поступова колонізація внутрішніх територій – після відкриття золота у 1851 році розпочалася золота лихоманка, яка привернула увагу не тільки британських поселенців, а й мігрантів з інших частин світу, що стимулювало капіталістичний розвиток.

2. Географічні та природні передумови

➤ Унікальне географічне положення – ізольований материк, що забезпечував Британії монопольний контроль над освоєнням нових територій без конкуренції з боку інших колоніальних держав.

➤ Величезні природні ресурси: золото (Вікторія, Новий Південний Уельс), залізна руда (провінція Пілбара, Западна Австралія), вугілля, уран, боксити, руди кольорових металів, значні пасовища для розвитку вовняного вівчарства.

- Багатий на різноманітний мінерально-сировинний потенціал, як матеріальна основа формування специфічної економічної моделі країн переселенського капіталізму;
- Претензії Великобританії щодо геополітичного та геоекономічного лідерства в Африці в ході колоніальної конкуренції з Францією.
- Кліматичне різноманіття – від тропічних до помірних зон, що сприяло розвитку сільського господарства (зернові культури, скотарство, виноробство).
- Далеке розташування від центрів європейської цивілізації – сприяло формуванню самодостатньої колоніальної економіки з орієнтацією на експорт сировини до метрополії.

3. Соціально-демографічні передумови

- Колонізація через систему каторжних поселень (1788–1868 рр.) – спочатку більшість населення становили засуджені та військові.
- Активна європейська міграція після золотої лихоманки: формування переселенського суспільства з перевагою англосаксів, протестантської культури, високого рівня освіти та самоврядування.
- Подолання з появою британців рабства як суспільно-економічного гальма розвитку Південної Африки;
- Недостатня забезпеченість трудовими ресурсами, їх однобока аграрна спеціалізація, що передували формуванню екстенсивного розвитку.
- Мала чисельність корінного населення (аборигенів) та його витіснення з економічної діяльності.
- Дефіцит робочої сили, що зумовив: високий рівень заробітної плати, розвиток механізації праці, залучення іммігрантів (Ірландія, Китай, пізніше – Італія, Греція).
- Становлення системи самоврядування колоній – формування демократичних інститутів, що надалі дали основу для федерації (1901 р.).

4. Економічні передумови

- Орієнтація на зовнішні ринки – Австралійська економіка з початку була експортно-сировинною: вовна, м'ясо, пшениця, золото спрямовувалися на ринки Великобританії.
- Інвестиції з метрополії – британський капітал формував: залізниці, порти, телеграф, ранчо (stations), вугільні шахти, золоті копальні.
- Перенесення капіталістичних ринкових відносин у готовому вигляді – британські закони власності, банківська система, право на вільну торгівлю та підприємництво.
- Відсутність економічної інтеграції з сусідніми країнами – Австралія торгувала прямо з Європою, оминаючи слаборозвинені території Океанії та Південно-Східної Азії.
- Важливість морського транспорту та портів (Сідней, Мельбурн, Брісбен) для експорту.
- Відсутність економічних зв'язків Південної Африки з сусідніми найменш розвинутими та іншими країнами, що розвиваються. Переважна орієнтація на ринок високо розвинутих метрополій;
- Перенесення в готовому вигляді в господарський комплекс Південної Африки ринкових (капіталістичних) відносин з території більш розвинутої метрополії.

1.3. Характеристика економіко-географічних особливостей Австралії як високорозвиненої переселенської країни.

Виявлені нами в попередньому підрозділі передумови перетворення Австралії на країну переселенського капіталізму значною мірою зумовили соціально-економічні особливості розвитку цієї держави на сучасному етапі. Промисловість є головною галуззю національного господарського комплексу Австралії. З'ясування особливостей її галузевої структури спрямоване на підтвердження нашої думки про те, що набір галузей, їх співвідношення у

межах двох великих сфер економіки корелюють відповідно до типу країни. Аналіз змісту загальної характеристики австралійської промисловості дозволяє остаточно утвердитися в думці, що внутрішня структура цієї комплексної галузі повністю відповідає промисловому профілю держав переселенського капіталізму.

Треба зазначити, що навіть порівняно з такими великими за площею країнами, як Китай чи росія, Австралія має значний і різноманітний за галузевим складом природно-ресурсний потенціал, наявність якого стала вирішальним чинником у формуванні потужної добувної промисловості. Протягом кількох століть видобуток корисних копалин і використання інших видів природних ресурсів слугували основою економічного розвитку країни.

Таким чином, характерними рисами галузевої структури промисловості Австралії є:

- порівняно велика територія (7,7 млн км²) при невеликій чисельності населення (26,8 млн осіб);
- формування держави на базі колишніх колоніальних володінь Англії, що забезпечило приплив капіталу й переселення робочої сили з метрополії;
- сучасна структура господарства, яка відповідає критеріям високоорганізованих країн;
- гіпертрофований розвиток сировинних галузей, продукція яких перекидає потреби внутрішнього ринку й орієнтується в основному на експорт, базою є величезні природні багатства;
- високий рівень індустріалізації;
- активний розвиток науки, техніки й упровадження інноваційних технологій.

На рисунку 1.4. нижче подано розподіл промислових, виробничих та ресурсних об'єктів в Австралії, що ілюструє домінування секторів промислового виробництва та ресурсів, які разом із торгівлею, сільським господарством та енергетикою формують основу сучасної економіки країни.

Рис.1.4. Розподіл промислових, виробничих та ресурсних об'єктів в Австралії

Найбільшу частку становить промислове та ресурсне виробництво, яке охоплює понад 40 тис. об'єктів, що підкреслює домінування гірничодобувної галузі, переробки сировини та виробництва промислових товарів у структурі національної економіки. Вагоме місце посідає також сфера оптової торгівлі та дистрибуції (понад 36 тис. локацій), що відображає розвинену логістичну інфраструктуру та внутрішньо-регіональні зв'язки між виробничими центрами. Порівняно меншу, але стратегічно важливу роль відіграють сектори сільського господарства й лісового господарства (понад 19 тис. об'єктів), які забезпечують продовольчу безпеку та експортну орієнтацію аграрного комплексу. Найменше представлений сектор енергетики та комунальних послуг (приблизно 9 тис. локацій), що зумовлено його капіталомісткістю та технологічною концентрацією. Загалом діаграма демонструє баланс між виробничо-ресурсною спеціалізацією та сервісною підтримкою, що є характерною рисою постіндустріальної моделі економічного розвитку Австралії [16].

Разом з тим, рівень розвитку будь-якої економіки, зокрема промисловості, значною мірою визначається людським потенціалом — чисельністю, розміщенням, професійною структурою та якістю трудових

ресурсів. Висока ефективність австралійської економічної моделі неможлива без урахування демографічних і соціальних характеристик її населення. Саме тому логічним продовженням нашого аналізу є розгляд населення та трудових ресурсів Австралії як основи формування сучасного типу переселенського капіталізму.

Населення та трудові ресурси

Австралія належить до країн із найнижчим у світі показником густоти населення – менш ніж 4 особи на 1 км². При цьому на початку 2020-х років її населення становить близько 26 млн осіб, що є порівняно невеликою кількістю з огляду на величезну територію держави. Населення розміщене дуже нерівномірно: понад 80 % мешканців зосереджені в прибережних районах на сході та південному сході, де сформувалися найбільші агломерації – Сідней, Мельбурн, Брісбен, Аделаїда та Перт. Внутрішні райони материка залишаються малозаселеними через суворі природні умови, нестачу водних ресурсів та віддаленість від транспортних і економічних центрів (рис.1.5.).

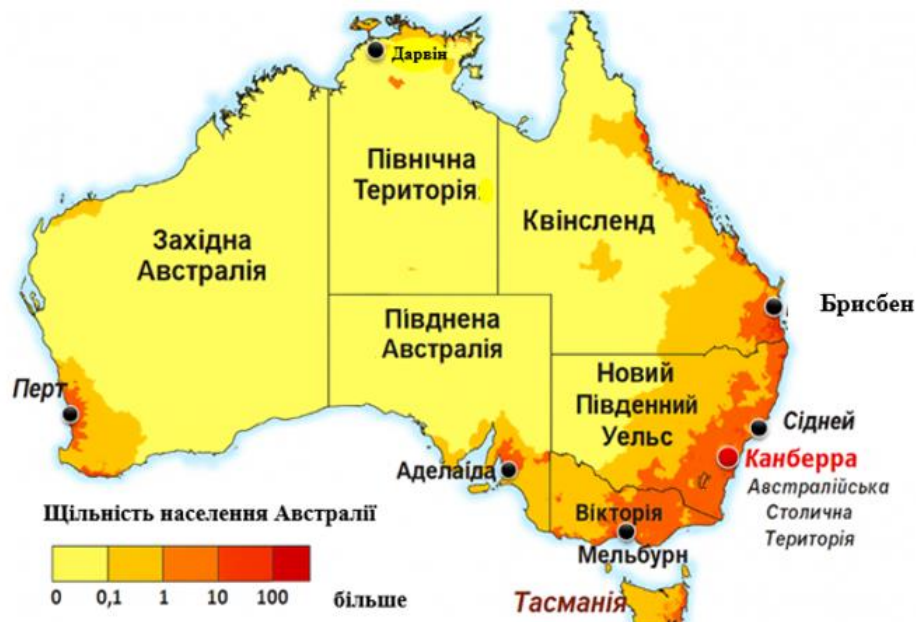

Рис.1.5.Карта щільності населення Австралії [25].

Це визначає просторову організацію населення країни, де міста узбережжя відіграють роль головних економічних, культурних і освітніх центрів.

Сучасна Австралія є класичним прикладом переселенської країни з поліетнічним суспільством. Корінні жителі – аборигени та народи Торресової протоки – становлять близько 3 % населення, тоді як абсолютна більшість сформувалася завдяки хвилям імміграції. Історично населення країни формувалося переважно за рахунок європейських переселенців, насамперед з Великої Британії та Ірландії. Однак у другій половині XX – на початку XXI ст. імміграційні потоки суттєво змістилися у бік Азії. Сьогодні найчисленніші групи іноземців походять з Індії, Китаю, Філіппін та В'єтнаму. У 2024 році майже третина (31,5 %, або 8,6 млн осіб) австралійців були народжені за кордоном. Найбільше зростання імміграції у 2014–2022 рр. продемонструвала Індія, що свідчить про посилення азійського вектора формування суспільства. Загалом сучасне австралійське населення можна охарактеризувати як мультикультурне: поряд із нащадками англійців, ірландців чи шотландців зростає частка азійських етнічних груп (рис.1.6.). Це забезпечує унікальне поєднання європейських та азійських культурних традицій, що позитивно впливає на розвиток економіки, науки, інновацій та міжнародних зв'язків [15].

Рис.1.6. Діаграма етнічного походження австралійців

Мовне середовище країни також свідчить про її мультикультурність. Хоча англійська залишається домінуючою, у повсякденному житті поширені мандаринська (2,7 % населення), арабська (1,4 %), в'єтнамська (1,3 %), кантонська (1,2 %) та пенджабі (0,9 %). Таким чином, Австралія перетворюється на своєрідний культурно-мовний конгломерат, де співіснують десятки традицій [15].

Рівень урбанізації країни надзвичайно високий – понад 85 %. Найбільші міста, зокрема Сідней і Мельбурн, виконують роль глобальних центрів фінансів, культури, науки й освіти, а Брісбен, Перт і Аделаїда – регіональних промислових і транспортних вузлів. Висока концентрація населення у великих агломераціях зумовлює ефективний розвиток інфраструктури, інноваційних секторів та формування конкурентоспроможного людського капіталу.

Австралія посідає провідні позиції у світових рейтингах розвитку людського потенціалу. За Індексом людського розвитку (HDI) вона входить до групи найбільш розвинених країн світу. Середня тривалість життя перевищує 82 роки, а система охорони здоров'я вважається однією з найбільш якісних і доступних. Значна увага приділяється освіті: австралійські університети входять у провідні міжнародні рейтинги, щороку приваблюючи десятки тисяч іноземних студентів. Це сприяє формуванню знаннєвої економіки та забезпечує країні високу конкурентоспроможність у глобальному середовищі.

Таким чином, населення та трудові ресурси Австралії характеризуються низькою густотою і водночас високою концентрацією у прибережних агломераціях, мультикультурністю та вираженою імміграційною динамікою, високим рівнем урбанізації й якісним розвитком соціальної сфери. Це поєднання робить Австралію одним із найуспішніших прикладів переселенської держави сучасності та забезпечує їй стійкі позиції у глобальній економіці.

Таким чином, висунута нами теза про характерну рису Австралії як країни переселенського капіталізму – поєднання ознак розвинених держав –

знайшла своє переконливе підтвердження під час аналізу трудових ресурсів цієї країни.

Гірничодобувна промисловість

Гірничодобувна промисловість є провідною галуззю економіки Австралії, що формує основу її експортних доходів. Саме тут розташовані штаб-квартири найбільших гірничодобувних корпорацій світу – BHP Group (Мельбурн), Rio Tinto (Мельбурн – Лондон) та Fortescue Metals Group (Перт). Ці компанії спеціалізуються на видобутку й постачанні мінеральної сировини та енергоресурсів до основних ринків Азії – Китаю, Японії, Південної Кореї та Індії.

Центром гірничодобувної діяльності є штат Західна Австралія, де місто Перт виконує функцію не лише адміністративної столиці, а й головного управлінського центру світових ресурсних корпорацій.

Австралія має одні з найбільших у світі підтверджених запасів залізної руди, вугілля, бокситів, урану, золота, а також кольорових і рідкісних металів. Їхня висока концентрація та близькість до глибоководних портів створили передумови для становлення Австралії як глобального експортера сировини.

Провідною галуззю є видобуток залізної руди, основні поклади якої зосереджені у регіоні Пілбара (Західна Австралія). Тут розташовані найбільші у світі відкриті кар'єри та транспортно-портова інфраструктура, що забезпечує безперебійні поставки на ринки Азії. Важливу роль відіграє також вугільна промисловість, представлена басейнами Квінсленду та Нового Південного Уельсу, які спеціалізуються як на коксівному, так і на енергетичному вугіллі. Австралія є одним із провідних експортерів цього ресурсу, що становить значну частку в національних валютних надходженнях.

Не менш важливе місце належить бокситам, з яких виробляють глинозем і алюміній. Основні центри видобутку та переробки розташовані у Квінсленді та Західній Австралії. Країна також входить до трійки світових лідерів з видобутку золота, головні родовища якого сконцентровані у Західній

Австралії, та є вагомим виробником міді, свинцю і цинку (Маунт-Айза, Олімпік-Дем, Брокен-Гілл) (рис.1.7.).

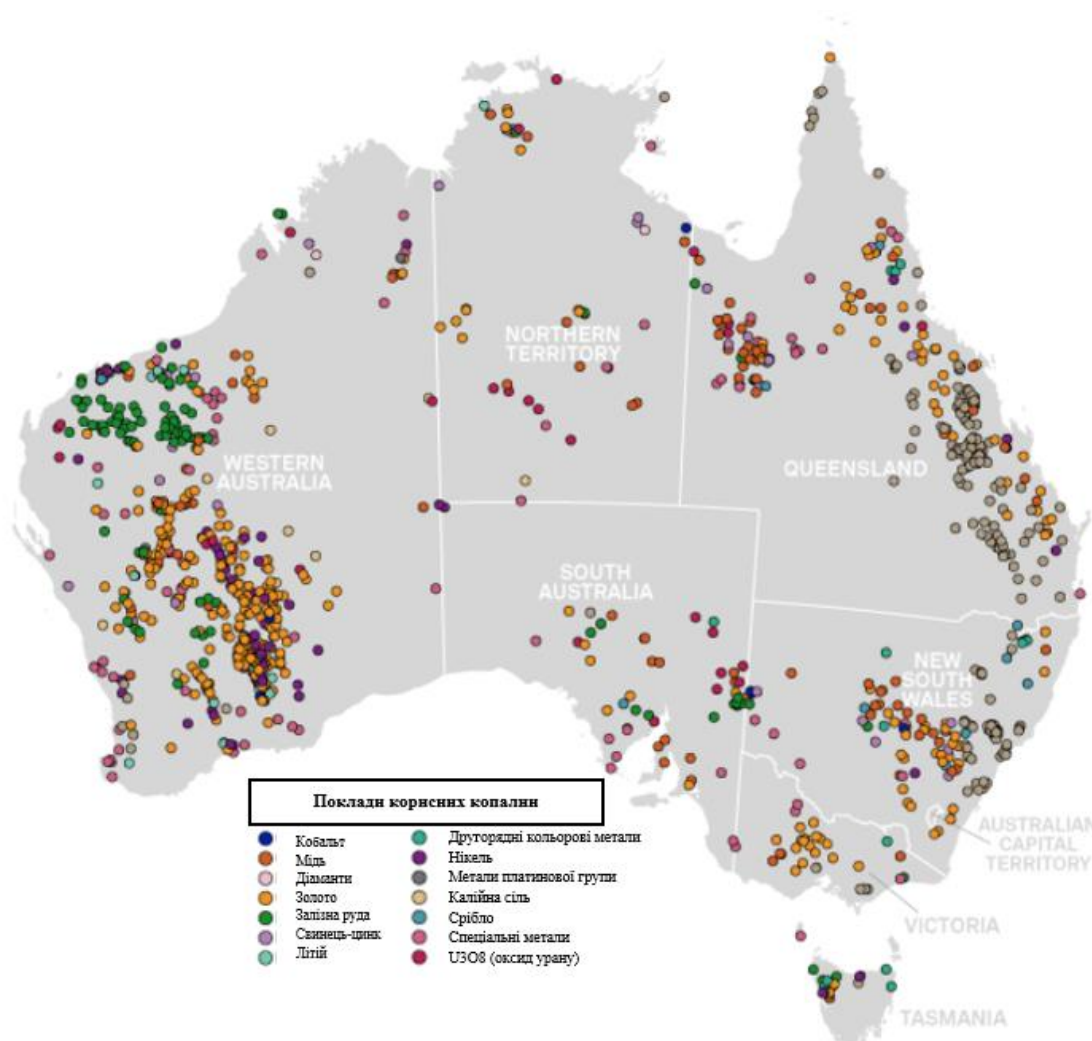

Рис.1.7. Карта покладів корисних копалин Австралії [25].

В останні десятиліття особливої стратегічної ваги набули поклади літію, яким Австралія забезпечує понад половину світового видобутку. Родовища Грінбушес і Пілгангура стали основою для формування нового сегмента економіки, орієнтованого на потреби «зеленої» енергетики та виробництва акумуляторів. Перспективними залишаються також ресурси нікелю, кобальту, рідкісноземельних елементів, які розробляються переважно у Західній Австралії та Південній Австралії.

Варто відзначити й значні запаси урану (родовища Олімпік-Дем, Ханіmun, Беверлі), які роблять Австралію одним із провідних постачальників цього енергоносія на світовий ринок, а також марганцю (Грут-Айленд), мінеральних пісків (циркон, рутил, ільменіт у Західній та Південній Австралії) та інших рідкісних корисних копалин.

Значна частина мінеральних ресурсів експортується у вигляді сировини, що визначає експортно-сировинний характер австралійської економіки. Разом із тим у країні активно розвиваються напрями глибшої переробки – виробництво алюмінію, нікелю, глинозему, концентратів рідкісноземельних металів, а також скрапленого природного газу (LNG). Останній видобувається переважно на Північно-Західному шельфі та у Квінсленді (газ вугільних пластів) і забезпечує Австралії провідне місце серед експортерів LNG у світі [22]. Слід відмітити, що спостерігається суттєве зростання інвестицій у геологорозвідувальні роботи в Австралії протягом останнього десятиліття (рис.1.8.).

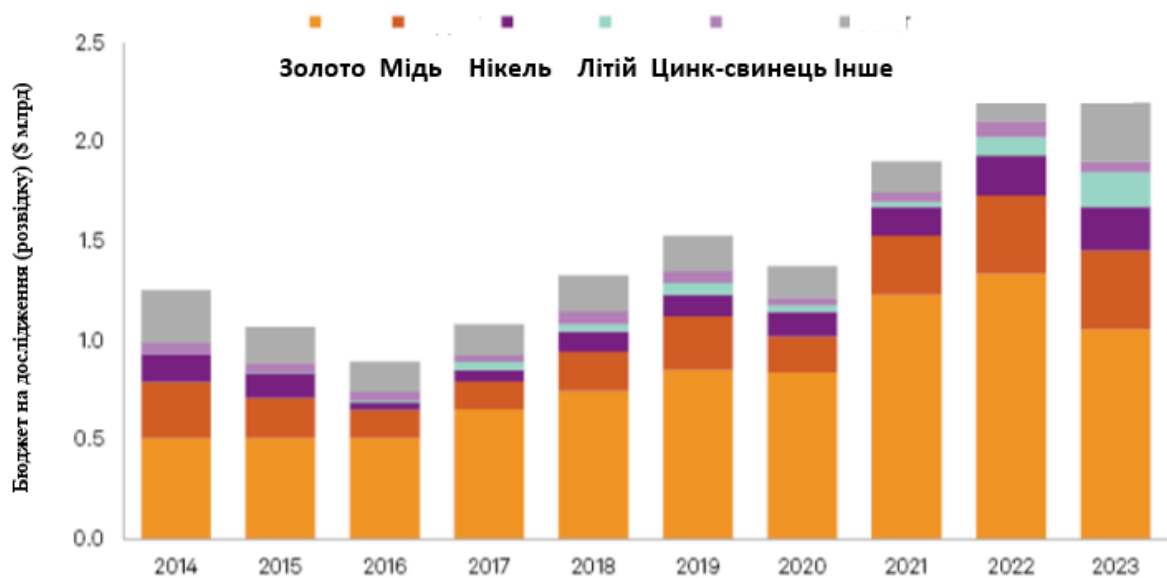

Рис.1.8. Австралійські геологорозвідувальні роботи за 2014-2023 рр.

Загальний бюджет на дослідження збільшився більш ніж удвічі – від приблизно \$0,9 млрд у 2016 році до понад \$2,2 млрд у 2022-2023 роках.

Найбільшу частку інвестицій стабільно займає золото, витрати на розвідку якого залишаються домінуючими, особливо у 2021-2023 роках, перевищуючи \$1,0 млрд щорічно [16].

Водночас спостерігається динамічне зростання інтересу до «зелених» металів, зокрема літію та нікелю, витрати на розвідку яких помітно зросли з 2018 року. Це зумовлено світовим попитом на метали, необхідні для виробництва акумуляторів та розвитку відновлюваної енергетики. Частка літію стала особливо помітною у 2022-2023 роках.

Інвестиції у мідь залишаються відносно стабільними, демонструючи її сталу роль як важливого ресурсу для промисловості.

Таким чином, діаграма свідчить, що хоча золото продовжує бути основним напрямом розвідки в Австралії, зростання світового ринку відновлюваних технологій спричинило значне збільшення інвестицій у літій і нікель – ключові метали енергетичного переходу.

Отже, мінерально-сировинна база Австралії не лише формує галузеву структуру її економіки, але й визначає міжнародну спеціалізацію країни. Висока концентрація покладів стратегічних і критичних ресурсів, сприятливі умови для їхнього транспортування та інтеграція у глобальні ринки роблять Австралію одним із ключових гравців світового ресурсного простору.

Обробна промисловість

Обробна промисловість Австралії розвинена значно менше, ніж гірничодобувна, однак зберігає стратегічне значення для економіки країни. Її частка становить близько 6 % ВВП, що відповідає понад 30 млрд доларів США. Основні промислові центри зосереджені у великих містах східного та південного узбережжя – Мельбурні, Сідней, Брісбені, Аделаїді та Ньюкаслі. Попри відносне скорочення частки у ВВП, цей сектор забезпечує значну зайнятість населення, формує додану вартість для сировинного експорту та відіграє ключову роль у диверсифікації економіки [25].

Харчова промисловість

Харчова промисловість є найрозвиненішою галуззю обробного сектору. Вона орієнтована як на внутрішній ринок, так і на експорт, зокрема до країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Найбільші підприємства галузі – Fonterra (виробництво молочних продуктів, Мельбурн), Goodman Fielder (хлібобулочна продукція, Сідней), а також численні м'ясопереробні, виноробні та пивоварні компанії. Австралійські харчові товари цінуються за високі стандарти якості та екологічну чистоту виробництва.

Металургія

Металургійна промисловість Австралії є однією з найбільш технологічно насичених і стратегічно важливих галузей. Країна посідає провідні позиції у світі за виробництвом алюмінію та сталі, використовуючи значний потенціал власної мінерально-сировинної бази. Основні підприємства з виробництва алюмінію діють у штатах Квінсленд (Гладстоун, Вейпа) та Вікторія (Портленд), де функціонують заводи компаній Rio Tinto Aluminium та Alcoa of Australia.

Сталеливарне виробництво зосереджене у Порт-Кемблі (штат Новий Південний Уельс) і Вайалла (Південна Австралія), де працюють підприємства компаній BlueScope Steel та Liberty Primary Metals [35].

Серед новітніх напрямів розвитку галузі особливе місце займає порошкова металургія, яка динамічно зростає завдяки попиту на легкі та високопродуктивні металеві компоненти для автомобільної, аерокосмічної та оборонної промисловості (рис.1.9.).

Рис. 1.9. Діаграма частки ринку за застосуванням продукції порошкової металургії [24]

Сучасні технології адитивного виробництва (3D-друку) сприяють виготовленню деталей із титану, сталі та алюмінію з високою точністю і мінімальними відходами. З метою підтримки інновацій уряд Австралії у 2025 році започаткував Кооперативний дослідницький центр адитивного виробництва (AMCRC), до якого увійшли понад 100 партнерів, серед них – Boeing, CSIRO та 13 університетів країни.

Машинобудування

Машинобудування традиційно забезпечує потреби внутрішнього ринку, передусім у сільськогосподарській техніці, промисловому обладнанні, електротехніці, залізничному транспорті та суднобудуванні. Після закриття автомобільних заводів компаній Holden, Ford Australia та Toyota Australia у 2016-2017 роках, галузь переорієнтувалася на високотехнологічне виробництво.

Сьогодні у країні активно розвиваються підприємства, що спеціалізуються на виробництві автокомплектуючих, електротехнічних систем, оборонного устаткування, катамаранів, автобусів і вантажних автомобілів. Основні промислові центри машинобудування розташовані у Мельбурні, Аделаїді та Брісбені.

Особливо динамічно розвивається оборонно-промисловий кластер, який включає виробництво військових кораблів, бронетехніки та авіаційних компонентів. Підтримка урядових програм, зокрема ініціативи Defence Industry Capability Plan, сприяє локалізації виробництва та інтеграції австралійських підприємств у глобальні ланцюги постачань.

Хімічна промисловість

Хімічна промисловість Австралії охоплює широкий спектр виробництв – від нафтохімії та мінеральних добрив до фарб, пластмас і побутової хімії. Найбільші хімічні кластери сформувалися у Мельбурні (штат Вікторія), Перті (Західна Австралія) та Брісбені (Квінсленд).

Сектор активно впроваджує технології “зеленої хімії”, спрямовані на зменшення впливу на довкілля та підвищення енергоефективності виробництва. Розвиток переробки мінеральної сировини (зокрема літію, нікелю та рідкісноземельних елементів) стає дедалі важливішим у контексті зростання світового попиту на акумулятори та компоненти для електромобілів.

Високотехнологічні виробництва – один із найдинамічніших напрямів сучасної промисловості Австралії. До них належать електроніка, біотехнології, фармацевтика, виробництво медичного обладнання. Основні центри інноваційної діяльності розташовані в Сіднеї та Мельбурні, де функціонують науково-дослідні парки, технополіси й стартап-інкубатори, тісно пов’язані з університетськими структурами.

Сучасні тенденції розвитку

Обробна промисловість Австралії переживає структурну трансформацію, орієнтуючись на інновації, автоматизацію та цифровізацію виробничих процесів. Пріоритетними напрямками розвитку є:

- впровадження адитивних технологій та Індустрії 4.0;
- розширення виробництва компонентів для електромобілів;
- розвиток “чистих технологій” і відновлюваної енергетики;

- підтримка малих і середніх інноваційних підприємств через державні грантові програми.

Таким чином, сучасна обробна промисловість Австралії поступово трансформується з традиційної, ресурсно залежної моделі у високотехнологічний сектор, здатний забезпечити сталий економічний розвиток та підвищити конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Сільське господарство

Сільське господарство Австралії є одним із найдавніших і водночас найбільш технологічно прогресивних секторів національної економіки. Попри те, що орні землі займають лише близько 6 % території країни, завдяки ефективному використанню природних ресурсів, інноваціям і високому рівню механізації Австралія належить до провідних експортерів аграрної продукції у світі. За даними Australian Bureau of Statistics (ABS, 2024), аграрна галузь має понад 150-річну історію статистичного спостереження – від перших врожаїв пшениці у XVIII столітті до сучасних високопродуктивних господарств, орієнтованих на експорт [16].

Посушливий клімат більшої частини території зумовив специфіку галузевої структури: у внутрішніх районах переважає екстенсивне тваринництво, тоді як інтенсивне землеробство розвинене у зрошуваних прибережних зонах. Основною культурою є пшениця, врожай якої у 2022 році досяг рекордного рівня – 36 млн тонн. (рис.1.10.).

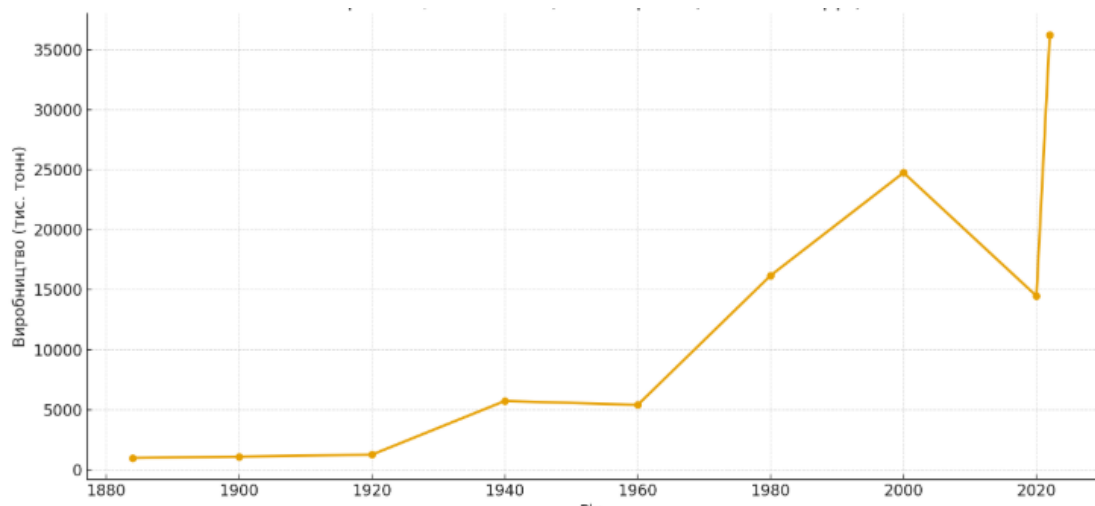

Рис.1.10. Динаміка виробництва пшениці в Австралії (1884–2022 рр.)

Це, головним чином, завдяки сприятливим погодним умовам у Західній Австралії та Новому Південному Уельсі Серед інших важливих культур – ячмінь, овес, ріпак, цукрова тростина та овочі.

Історично значну роль у становленні аграрного сектору відіграли інновації. Ще у 1870-х роках у Південній Австралії був винайдений плуг для обробки пнів, що дозволив ефективно обробляти ґрунти без очищення території від деревини. У 1903 році агроном Вільям Фаррер створив сорт пшениці *Federation*, стійкий до посухи та хвороб, що започаткувало масштабне розширення посівних площ. Згодом використання тракторів, сівозміни, мінеральних добрив та технології зберігання зерна навалом забезпечили зростання продуктивності та зниження втрат.

Тваринництво, особливо вівчарство, також має визначальне значення. Від моменту завезення перших іспанських мериносів у 1797 році галузь стала основою формування експортної економіки. У XIX столітті вовна була головним експортним товаром Австралії, а сьогодні країна залишається одним зі світових лідерів із виробництва вовни високої якості (рис.1.11).

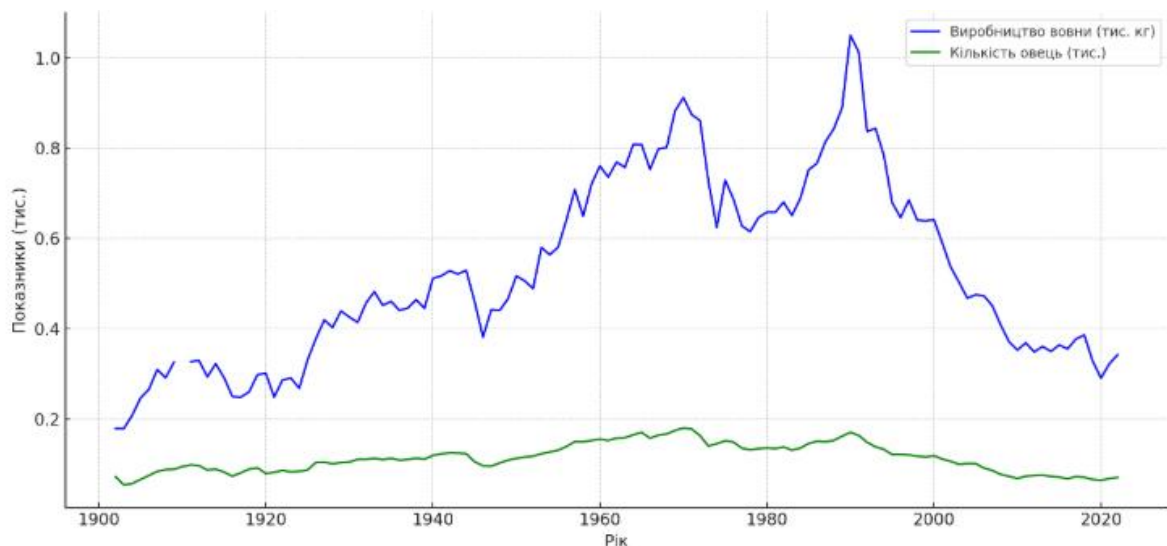

Рис.1.11. Історична хронологія: виробництво вовни та поголів'я овець у Австралії, 1797–2022 роки [16].

Водночас інтенсифікується м'ясне скотарство – найбільші підприємства, як-от *Australian Agricultural Company (AACo)*, забезпечують постачання яловичини на ринки Японії, Китаю та США.

Розвинуте також виноградарство, садівництво та цукрова промисловість. Цукрову тростину вирощують уздовж північного узбережжя Квінсленду (Кернс, Таунсвілл, Маккай), а виноробні регіони – Баросса-Валлей, Ярра-Валлей, Куноворара та Хантер-Валлей – забезпечують продукцію всесвітньо відомих брендів *Penfolds* та *Jacob's Creek*.

Нині на сільське господарство припадає близько 2–3 % ВВП, проте воно має стратегічне значення як експортна галузь: понад 70 % виробленої продукції реалізується за кордон. Основні ринки збуту – Китай, Японія, Південна Корея, США, Індонезія та країни Близького Сходу.

Таким чином, сучасне сільське господарство Австралії поєднує традиції, інновації та науково обґрунтоване управління ресурсами. Воно не лише задовольняє внутрішні потреби, а й формує значну частину зовнішньоторговельного обороту, відіграючи ключову роль у підтримці економічної стабільності та глобальної продовольчої безпеки (додаток А.1.).

Господарство Австралії вирізняється поєднанням традиційних секторів (гірничодобувна промисловість та аграрне виробництво) із сучасними високотехнологічними галузями, серед яких провідні позиції займають фінансові послуги, освіта, ІТ та медичні інновації.

Економічний простір країни має виразну регіональну спеціалізацію:

- Західна Австралія – центр видобутку мінеральних ресурсів;
- східні штати (Новий Південний Уельс, Вікторія, Квінсленд) – ядро фінансових, виробничих та аграрних галузей;
- Південна Австралія та Тасманія – регіони розвитку виноробства, харчової промисловості та туризму.

Найбільші міста – Сідней, Мельбурн, Брісбен, Перт, Аделаїда – виконують роль головних адміністративних, фінансових і транспортно-

комунікаційних центрів, що формують основу економічного розвитку держави [16].

Сфера послуг

Сектор послуг є фундаментальним для економіки Австралії. За даними бази «The Global Economy», частка доданої вартості, що припадає на сектор послуг у структурі ВВП Австралії, становила приблизно 65,5 % у 2024 році. Інше джерело (Statista) повідомляє, що у 2023 році близько 63,6 % ВВП формувалося завдяки сектору послуг. Таким чином, можна констатувати, що понад 60 % ВВП Австралії забезпечується сектором послуг, що підтверджує його домінуючу роль у структурі економіки.

Сектор послуг створює значну частину робочих місць в Австралії – за оцінками, приблизно 4 із 5 робочих місць припадає на цей сектор. Ця цифра часто наводиться у зв'язку із твердженням, що сфера послуг зосереджує до 80 % зайнятості. Отже, сектор послуг виконує дві ключові функції: значною мірою формує ВВП і є головним роботодавцем.

У складі сектору послуг Австралії виділяють такі важливі напрями:

Освіта

Сектор освіти в Австралії є одним із найважливіших складників сфери послуг, який відіграє вирішальну роль як у соціально-культурному, так і в економічному розвитку держави. Освітні послуги охоплюють широкий спектр діяльності – від дошкільної та шкільної освіти до професійної підготовки, університетського навчання, післядипломної освіти та експорту освітніх програм для іноземних студентів. Така багатогалузева структура робить освіту не лише фундаментальною соціальною функцією, а й вагомим джерелом національного доходу.

За даними Департаменту освіти Австралії, доходи від експорту міжнародної освіти у 2023-2024 фінансовому році становили близько 51 мільярда австралійських доларів, що робить цю галузь четвертою за обсягами експорту після залізної руди, вугілля та природного газу. Близько 41 % усіх експортних послуг країни припадає саме на освітній сектор. Таким чином,

освіта виступає важливою статтею експорту нематеріальних послуг і сприяє зміцненню міжнародного іміджу Австралії як одного з провідних освітніх центрів світу.

Важливою особливістю австралійського ринку освітніх послуг є його висока зайнятість. За даними Jobs and Skills Australia (2025), у галузі «Освіта і навчання» працює приблизно 1,28 мільйона осіб, що становить близько 8,7 % усієї зайнятості країни. Галузь характеризується суттєвою гендерною нерівновагою – понад 70 % працівників становлять жінки. Найбільша кількість працівників зосереджена у шкільному секторі (понад 640 тисяч осіб), далі – у вищій освіті (приблизно 270 тисяч), а також у сфері дорослої, спільнотної та іншої освіти (понад 230 тисяч). За даними Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (2024), кількість еквівалентних повних ставок (FTE) учителів у школах становила 320 тисяч, що на 2,8 % більше, ніж у попередньому році, причому 72 % педагогічного складу – жінки.

Рівень освіченості населення Австралії залишається одним із найвищих у світі. Згідно з даними Australian Bureau of Statistics (2024), близько 63 % осіб віком від 15 до 74 років мають кваліфікацію поза межами шкільної освіти, а серед осіб з такою кваліфікацією рівень працевлаштування сягає 79 %, що істотно вище за 58 % серед тих, хто не має подібної освіти (рис.1.12.).

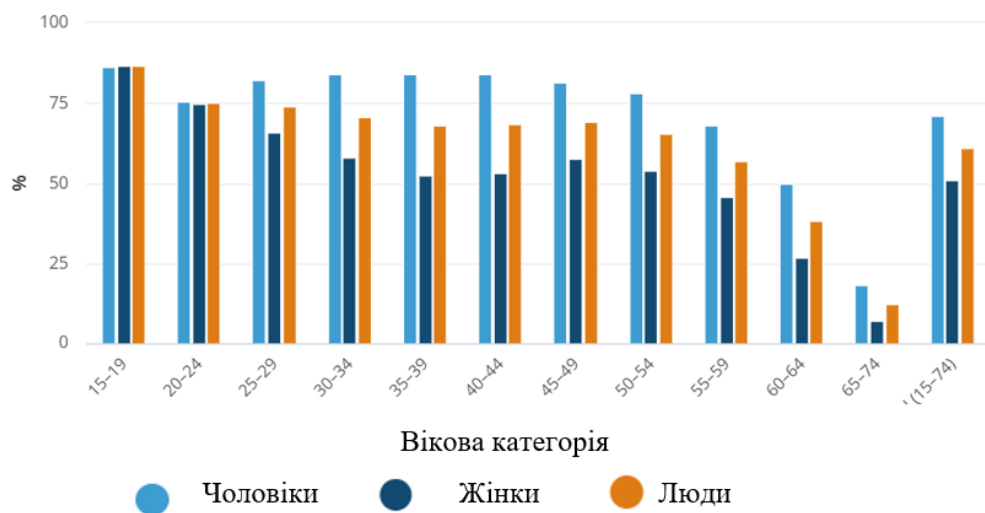

Рис.1.12. Діаграма зайнятості населення роботою та/або навчанням, за віковими групами та статтю за даними «Education and Work, Australia, 2024»

Для молоді (віком 15–24 роки) характерна висока залученість у процес навчання – близько 62 % перебувають у системі освіти або професійної підготовки

Австралійська система освіти має розгалужену структуру, у якій поєднуються державні та приватні заклади. Вона функціонує на засадах доступності, якості та міжнародної конкурентоспроможності. Значна увага приділяється інноваційним методам навчання, розвитку цифрових компетентностей та залученню іноземних студентів, що підсилює інтеграцію країни у світовий освітній простір.

Таким чином, освітні послуги в Австралії виконують подвійну функцію – соціальну та економічну. З одного боку, вони формують людський капітал, підвищують кваліфікаційний рівень населення й забезпечують основу для інноваційного розвитку. З іншого – виступають високорентабельною сферою експорту послуг, створюють сотні тисяч робочих місць і роблять вагомий внесок у валовий внутрішній продукт країни. Завдяки поєднанню якісної освітньої системи, сильної міжнародної присутності та високого попиту на знання й професійні навички, освіта залишається одним із найстабільніших і найприбутковіших напрямів австралійського сектору послуг.

Охорона здоров'я та соціальні послуги – включають охорону здоров'я, медичні центри, довготривалу опіку, соціальну допомогу, послуги з догляду за людьми похилого віку. Ці підсектори зростають під впливом демографічних змін (старіння населення), технологічного розвитку та підвищеної потреби в персоналізованій медичній/соціальній опіці.

Обидва напрямки не лише задовольняють внутрішній попит, а й створюють значну кількість робочих місць – зокрема в умовах, коли промислове виробництво в Австралії має обмежені перспективи зростання. Як приклад: у дослідженні щодо застосування систем моніторингу вдома в контексті догляду за людьми похилого віку в Австралії підкреслюється, що сектор довготривалої соціальної опіки стає важливим з економічної точки зору.

Таким чином, освітні, медичні та соціальні послуги відіграють важливу роль у структурі сектору послуг, забезпечуючи як економічний, так і соціальний вимір.

Фінанси та страхування

Серед підсекторів послуг виділяється фінансовий та страховий сектор, який має стратегічне значення для економіки Австралії.

Головним центром фінансової активності є місто Сідней, зокрема діловий район міста – так званий «діловий квартал», або фінансовий квартал Сіднея. Згідно з інформацією від організації BESydney, фінансові та професійні послуги в Новому Південному Уельсі (штат, столицею якого є Сідней) становлять значну частку національного фінансового сектора: «Сідней є платформою для фінансів і професійних послуг, містить переважну більшість національних фінансових установ».

У тому самому джерелі зазначено, що там розташовано близько 80 % іноземних банків, що працюють в Австралії.

Серед провідних фінансових установ Австралії – такі банки, як Commonwealth Bank of Australia, Westpac Banking Corporation, Australia and New Zealand Banking Group (ANZ) та National Australia Bank. Ці установи мають значні офіси у Сіднеї та виконують центральну функцію в банківському й фінансовому секторі країни [16].

З огляду на це, Сідней можна вважати «фінансовим серцем» Австралії – аналогічно до того, як Пекін чи Лондон виконують таку роль у своїх регіонах. У фінансовій індустрії централізація в Сіднеї сприяє інтеграції національного ринку капіталу, міжнародних фінансових потоків та розвитку фінтех-інновацій.

Інформаційні технології

Основні центри розвитку ІТ розташовані у Сіднеї та Мельбурні, де діють компанії Atlassian (розробник Jira, Confluence), а також регіональні офіси Google, Microsoft, Amazon. Цей сектор формує основу цифрової трансформації економіки.

Туризм

У 2024 році Австралію відвідали понад 7,5 млн міжнародних туристів. Найпопулярніші напрями – Сідней (Оперний театр, Harbour Bridge), Мельбурн (культурна столиця), Великий Бар'єрний риф (Квінсленд), Улуру (Північна територія) та Голд-Кост (пляжний і розважальний туризм).

Транспортна система Австралії відіграє ключову роль у територіальній інтеграції країни, враховуючи її значні простори.

- **Залізничний транспорт** забезпечує зв'язок між великими містами та гірничими районами (наприклад, лінія *Perth–Port Hedland* у Західній Австралії).
- **Автомобільна мережа** охоплює всі штати, головна магістраль – *Highway 1*, яка оточує континент.
- **Морський транспорт** має стратегічне значення для експорту – основні порти: Порт-Гедленд, Брісбен, Мельбурн, Сідней, Фрімантл.
- **Авіаційні перевезення** розвинені завдяки компаніям Qantas, Virgin Australia, Jetstar.

Зв'язок і телекомунікації забезпечують високий рівень цифровізації, доступ до 5G-мереж і стабільний розвиток онлайн-послуг навіть у віддалених районах.

Науково-технічний потенціал

Австралія належить до країн із високим рівнем розвитку науки та інновацій, що значною мірою визначає її конкурентоспроможність у глобальній економіці. Держава активно інвестує у наукові дослідження, розробки та впровадження нових технологій у промисловість, енергетику, медицину, сільське господарство й освіту. Частка витрат на наукові дослідження та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) становить близько 2 % ВВП, що відповідає рівню провідних держав світу.

Наукові центри зосереджені переважно у великих університетських містах, а саме в Сідней, Мельбурні, Брісбені, Аделаїді та Канберрі, де функціонують провідні вищі навчальні заклади та дослідні інститути:

Університет Мельбурна, Австралійський національний університет, Університет Нового Південного Уельсу, CSIRO (Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation) – головна державна науково-дослідна організація країни.

Основними напрямками розвитку науково-технічного потенціалу є:

- **Інформаційні технології та штучний інтелект**, зокрема розробка програмного забезпечення (компанія *Atlassian*);
- **Біотехнології та медицина** – Австралія є одним зі світових лідерів у галузі медичних досліджень, розробки вакцин, протиракових препаратів та медичних приладів;
- **Альтернативна енергетика** – розробка сонячних і вітрових технологій, розвиток проєктів з виробництва «зеленого» водню;
- **Космічні технології** – Австралійське космічне агентство (Australian Space Agency) активно співпрацює з NASA та ESA у сфері супутникового моніторингу, навігації та освоєння космосу;
- **Сільськогосподарські інновації**, включно з системами точного землеробства, автоматизацією фермерства та генетичними дослідженнями в аграрній сфері.

Високий рівень освітньої системи, міжнародна кооперація та державна підтримка науки забезпечують сталий розвиток інноваційного середовища. Австралія посідає провідні позиції у глобальних рейтингах інноваційності та ефективності НДДКР, що свідчить про значний науково-технічний потенціал держави.

Зовнішньоекономічні зв'язки

Австралія є однією з найвідкритіших економік світу, зовнішня торгівля становить основу її добробуту. Країна спеціалізується на експорті сировини та сільськогосподарської продукції, тоді як імпортує переважно готову промислову продукцію, техніку та обладнання (Табл.1.4.).

Таблиця 1.4.

Основні торговельні партнери Австралії

Країна	Частка у зовнішній торгівлі (%)	Основні товари експорту
Китай	30	Залізна руда, вугілля, газ
Японія	12	Вугілля, зріджений газ
Південна Корея	7	Мінерали, сільгосппродукція
США	6	Послуги, обладнання
Індія	5	Вугілля, бавовна, мідь

Експортна структура представлена залізною рудою, вугіллям, природним газом, золотом, ураном, а також аграрною продукцією – зерновими, м'ясом, вовною, вином (рис.1.13.). **Імпорт** включає машини та устаткування, транспортні засоби, електроніку, нафтопродукти, медичні товари.

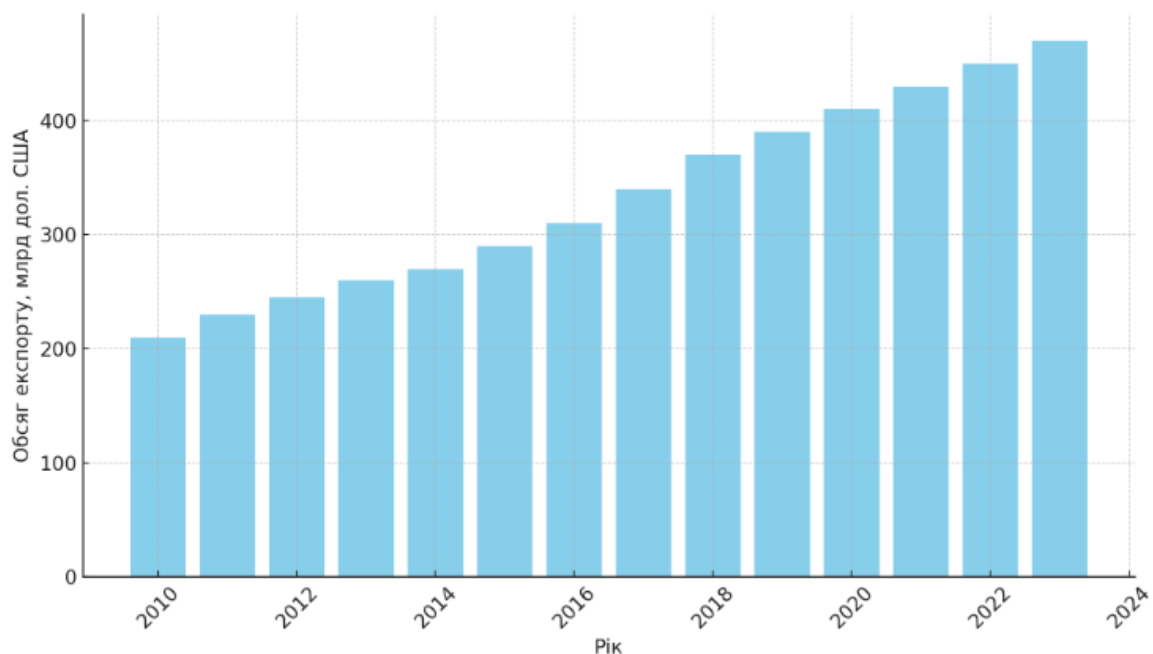

Рис.1.13. Динаміка експорту Австралії за 2010-2023 рр. [16].

Основними торговельними партнерами Австралії є країни Азії: Китай, Японія, Південна Корея, Індія, Сінгапур. Водночас важливе місце займають США, країни ЄС та Нова Зеландія. Австралія є членом Світової організації торгівлі (СОТ), Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), укладає численні двосторонні угоди про вільну торгівлю.

Зовнішньоекономічні зв'язки доповнює участь у міжнародних інвестиційних потоках. Австралія є привабливим об'єктом для іноземних інвесторів завдяки політичній стабільності, високій якості людського капіталу та ресурсній базі. Одночасно вона активно інвестує за кордон, особливо у фінансовий сектор та нерухомість.

Підсумовуючи, можна зазначити, що Австралія посідає провідне місце серед економічно розвинених країн світу, входячи за обсягом валового національного продукту до першої двадцятки держав. Такий результат є наслідком раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, стабільної політичної системи, високого рівня урбанізації та розвиненої сфери послуг. Вагомий внесок у формування національного багатства забезпечує експорт сировини, сільськогосподарської та промислової продукції, що зміцнює позиції країни на світовому ринку.

Економічний розвиток Австралії протягом останніх півтора століття ґрунтується насамперед на ефективному освоєнні мінерально-сировинних ресурсів. Саме гірничодобувна галузь стала рушійною силою становлення сучасної економіки, сприяючи зростанню промисловості, розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури, залученню інвестицій і підвищенню рівня зайнятості населення. Усе це свідчить про те, що економічна модель Австралії є яскравим прикладом поєднання ознак розвиненої держави з рисами країни переселенського капіталізму.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Проведений суспільно-географічний аналіз розвитку господарського комплексу Австралії як країни переселенського капіталізму дає підстави зробити такі узагальнення:

Країни переселенського капіталізму характеризуються великими територіями за відносно невеликої чисельності населення (3–30 млн осіб). Вони сформувалися переважно на основі колишніх англійських колоній, у які активно переносилися капітал, технології та населення з метрополії. Це забезпечило швидке становлення продуктивних сил і створення передумов для розвитку ринкової економіки.

У науковій літературі держави, такі як Австралія, Канада, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка та Ізраїль, виділяють в окрему підгрупу – *«країни переселенського капіталізму»*, що належить до групи економічно високорозвинених країн. Для них характерні індустріальна структура господарства, високий рівень урбанізації, домінування сфери послуг і соціально орієнтована ринкова модель розвитку.

Господарський комплекс Австралії має всі ознаки індустріально розвиненої держави. Його структура поєднує потужний ресурсно-сировинний сектор з високорозвиненими галузями обробної промисловості, транспорту, фінансів, освіти й охорони здоров'я.

Розвиток господарського комплексу Австралії визначався сукупністю природних, демографічних, історичних і економічних передумов.

Історичні передумови:

- Британська колонізація (з 1788 р.) започаткувала формування переселенського суспільства, орієнтованого на освоєння нових територій і запровадження капіталістичних відносин;

- Відкриття золота у 1851 р. спричинило «золоту лихоманку», що стимулювало приплив мігрантів і пришвидшило економічне зростання;

- Формування системи самоврядування колоній створило передумови для утворення Австралійської федерації у 1901 р.

Географічні передумови:

- Ізольоване географічне положення Австралії забезпечило Великобританії монопольний контроль над освоєнням континенту;
- Багатий мінерально-сировинний потенціал (золото, залізна руда, вугілля, уран, боксити, кольорові метали) став матеріальною основою для формування моделі переселенського капіталізму;
- Кліматичне різноманіття сприяло розвитку багатогалузевого сільського господарства, зокрема зернового виробництва, тваринництва й виноробства.

Соціально-демографічні передумови:

- Колонізація через систему каторжних поселень (1788–1868 рр.) визначила початкову соціальну структуру населення;
- Дефіцит робочої сили зумовив високий рівень заробітної плати, механізацію праці та залучення іммігрантів з Ірландії, Китаю, Італії та Греції;
- Витіснення аборигенного населення з господарської діяльності та домінування англосаксонської культури сформували характерні соціокультурні риси австралійського суспільства.

Економічні передумови:

- Економіка Австралії з початку формування мала експортно-сировинну орієнтацію, головним чином на ринок Великобританії;
- Значні британські інвестиції сприяли розвитку транспортної та комунікаційної інфраструктури, гірничодобувної галузі та сільського господарства;
- В австралійський господарський комплекс було перенесено ринкові інститути метрополії – систему приватної власності, банківські механізми, принципи вільної торгівлі;
- Віддаленість від центрів світової економіки сприяла орієнтації на зовнішні ринки та збереженню самодостатньої експортно-ресурсної моделі.

Виявлені передумови становлення Австралії значною мірою визначили її соціально-економічні особливості на сучасному етапі. Промисловість посідає провідне місце у структурі національного господарства. Аналіз її галузевої структури підтверджує, що поєднання сировинних і обробних виробництв відображає типовий профіль держав переселенського типу.

Характерними рисами галузевої структури промисловості Австралії є:

- значна територія (7,7 млн км²) при порівняно невеликій чисельності населення (26,8 млн осіб);
- формування держави на базі колишніх британських колоніальних володінь, що забезпечило приплив капіталу й робочої сили з метрополії;
- сучасна структура господарства, яка відповідає критеріям високоорганізованих країн;
- гіпертрофований розвиток сировинних галузей, орієнтованих на експорт;
- високий рівень індустріалізації;
- активне впровадження науково-технічних інновацій та розвиток високотехнологічного виробництва.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Австралія посідає провідне місце серед економічно розвинених держав світу, входячи до першої двадцятки за обсягом валового національного продукту. Її успіх зумовлений раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу, стабільністю політичної системи, високим рівнем урбанізації та розвитком сфери послуг. Основу національного добробуту формує експорт сировини, сільськогосподарської та промислової продукції, що забезпечує Австралії стійкі позиції на світовому ринку.

Економічна модель Австралії, сформована на основі ефективного освоєння природних ресурсів, поєднує риси високорозвиненої індустріальної держави з елементами переселенського капіталізму, що робить її унікальним прикладом успішної трансформації колоніальної економіки у сучасну конкурентоспроможну систему.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРАЛІЇ ЯК ВИСОКОРОЗВИНЕНОЇ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКОЇ КРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Стан проблеми у практиці загальноосвітньої школи

Сучасна географічна освіта у закладах загальної середньої освіти України посідає важливе місце у формуванні світогляду здобувачів освіти. Вона забезпечує не лише засвоєння системи знань про природу, населення, господарство та країни світу, а й формує вміння орієнтуватися в складних процесах, що відбуваються у глобальному просторі, аналізувати соціально-економічні явища, ухвалювати відповідальні рішення. В умовах реалізації концепції Нової української школи (НУШ) зміст географічної освіти набуває особливого значення, оскільки спрямований на розвиток компетентностей, необхідних для життя в суспільстві, що швидко змінюється.

Географія як навчальний предмет дає змогу учням усвідомити взаємозв'язки між природними умовами, економічною діяльністю людини, рівнем розвитку суспільства та глобальними викликами сучасності. У цьому контексті важливим стає вивчення країн світу як складових світового господарства, що сприяє формуванню геоекономічного мислення, розуміння процесів глобалізації, інтеграції, міжнародного поділу праці.

Вивчення рівня засвоєння географічних знань у старшій школі засвідчує певну нерівномірність результатів і тенденцію до поступового зниження якості знань у більшості закладів загальної середньої освіти. Зокрема, за даними моніторингових звітів закладів освіти (2021-2024 рр.), середній показник успішності учнів з географії у 10 класі становить близько 85–90 %, тоді як якість знань (кількість учнів, які мають достатній і високий рівень) коливається в межах 35–45 % [9].

Подібні результати свідчать про те, що значна частина старшокласників засвоює навчальний матеріал на репродуктивному рівні, не завжди демонструючи сформовані уміння аналізувати, порівнювати чи узагальнювати географічну інформацію. Це вказує на дефіцит практико-орієнтованого навчання та потребу у вдосконаленні методичних підходів, особливо під час вивчення складних тем економічної географії, зокрема теми «Австралія».

Для наочності узагальнені результати моніторингу успішності учнів із географії подано на рисунку 2.1.

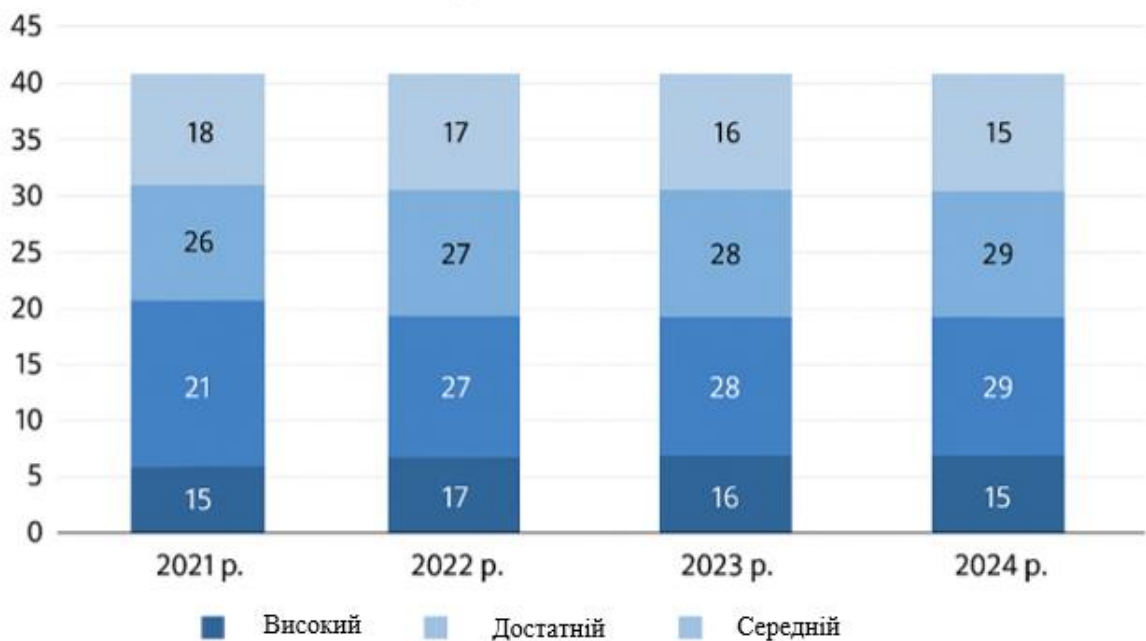

Рис. 2.1. «Рівень навчальних досягнень учнів з географії у 10 класі (середні показники, %)» (Дані узагальнено за результатами моніторингів навчальних закладів та відкритих шкільних звітів за 2021–2024 рр.)

Як видно з діаграми, упродовж останніх років спостерігається відносна стабільність рівнів навчальних досягнень учнів, проте питома вага учнів з високим рівнем зменшується, а частка учнів середнього рівня залишається домінуючою (понад 40 %). Це свідчить про недостатнє формування аналітичних та дослідницьких умінь, що особливо важливо при вивченні економіко-географічних тем. Отримані результати підтверджують потребу у

вдосконаленні підходів до навчання географії в старшій школі, особливо у частині опанування складних економіко-географічних тем.

Крім того, за результатами зовнішнього незалежного оцінювання та національного мультипредметного тесту (НМТ) з географії (за даними Українського центру оцінювання якості освіти та «Інтерфакс-Україна», 2025 р.), лише 0,07 % учасників не подолали поріг «склав/не склав». Це свідчить про загалом високий рівень базових знань, але водночас демонструє орієнтацію на відтворення теоретичного матеріалу, а не на застосування знань у нових ситуаціях [10].

Отже, наявні статистичні показники дозволяють зробити висновок, що якісні показники засвоєння географії у старшій школі потребують підвищення, особливо через формування у школярів умінь аналізувати, систематизувати та робити висновки на основі географічних даних. Для цього необхідно модернізувати зміст і методику викладання теми «Економіко-географічні особливості Австралії», зробивши її більш дослідницькою, практичною та інтерактивною.

Однією з ключових тем старшої школи є вивчення економіко-географічних особливостей окремих держав. Саме в 10 класі учні знайомляться з регіональною структурою світу, аналізують природні ресурси, демографічні процеси, особливості господарського розвитку країн різних типів. Серед них Австралія вирізняється своїм унікальним шляхом становлення – як високорозвинена переселенська держава, що пройшла складний шлях від колонії до сучасної країни з високим рівнем життя та інноваційною економікою.

Вивчення країн світу у шкільному курсі географії реалізується на основі програми «Географія: регіони і країни» (10 клас, профільний рівень), затвердженої Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). Програма передбачає формування в учнів цілісного уявлення про регіональну структуру сучасного світу, чинники формування господарства, соціально-демографічні процеси та роль окремих держав у

світовому господарстві. Особливе місце у ній посідає розділ IV «Океанія», тема 1 «Австралійський Союз», у межах якої вивчаються економіко-географічні особливості цієї високорозвиненої переселенської країни [7].

Згідно з програмою, зміст навчання будується за трьома компонентами: знаннєвим, діяльнісним і ціннісно-оцінним, що повністю відповідає компетентнісному підходу Нової української школи.

- **Знаннєвий компонент** передбачає засвоєння основних понять і фактів: учні повинні називати чинники міжнародної спеціалізації Австралії, показувати на карті райони видобування мінеральних ресурсів (кам'яне вугілля, залізні, алюмінієві, мідні руди, золото), найбільші промислові райони (Південно-Східний, Південно-Західний), основні порти (Мельбурн, Сідней, Брисбен) і світові міста країни.

- **Діяльнісний компонент** розвиває аналітичні та дослідницькі уміння: аналіз динаміки природного й механічного руху населення, проектування впливу демографічних і міграційних процесів на працересурсний потенціал, оцінка забезпеченості мінеральними ресурсами, складання комплексної економіко-географічної характеристики Австралії, використання тематичних карт для обґрунтування особливостей розселення та розміщення виробництва.

- **Оцінно-ціннісний компонент** спрямований на формування світоглядних орієнтирів: учні мають уміти робити висновки про причини нерівномірності економічного розвитку районів Австралії, оцінювати діяльність транснаціональних корпорацій, висловлювати власні судження щодо елементів державного устрою, розуміти місце країни у Співдружності Націй і світовій економіці.

Важливо, що програма акцентує увагу на міжнародній спеціалізації Австралії, ролі природно-ресурсного потенціалу, зовнішньоекономічних зв'язках та інвестиційній взаємодії (зокрема з Китаєм та Великою Британією). Такий зміст сприяє розумінню учнями специфіки переселенського типу розвитку держави, залежності господарства від експорту сировини та імпорту

капіталу й технологій, що відповідає сучасним тенденціям у світовій географічній науці [7].

Значну увагу у програмі приділено практичній складовій, яка забезпечує формування в учнів умінь застосовувати знання у реальних ситуаціях. Так, серед практичних робіт визначено:

- порівняння чинників міжнародної спеціалізації Австралії та Великої Британії;
- складання картосхеми територіальної структури аграрного виробництва в Австралії.

Такі завдання сприяють розвитку аналітичного мислення, вмінню проводити міжкрайнові порівняння, користуватися картографічними та статистичними джерелами інформації.

У межах дослідницьких завдань пропонуються теми, що орієнтують учнів на самостійну пізнавальну діяльність:

- «Національні парки Австралії як об'єкти міжнародного туризму»;
- «Розвиток Західної Австралії у контексті зростання глобального попиту на природні ресурси»;
- «Канберра – політико-адміністративний центр країни»;
- «Економічні інтереси китайських інвесторів в Австралії».

Такі міні-дослідження мають не лише пізнавальний, а й виховний характер, оскільки формують у старшокласників вміння шукати, узагальнювати та критично оцінювати інформацію, аргументовано висловлювати власну думку щодо сучасних економічних процесів [7].

Тема «Австралійський Союз» у курсі «Географія: регіони і країни» (10 клас) має широкий компетентнісний потенціал, оскільки поєднує природничі, соціально-економічні, культурні та екологічні аспекти розвитку країни.

Передусім у процесі її вивчення формується **географічна компетентність**, що проявляється у здатності аналізувати просторові процеси, встановлювати закономірності розміщення природних ресурсів, населення, господарства. Учні навчаються працювати з картографічними

матеріалами, геопорталами, статистичними джерелами, здійснювати порівняльну характеристику регіонів Австралії, що сприяє розвитку просторового мислення й умінню аргументовано робити висновки.

Важливе місце посідає **інформаційно-комунікаційна компетентність**, що розвивається під час роботи з цифровими картами, онлайн-ресурсами Австралійського статистичного бюро, геоінформаційними платформами. Використання ІКТ на уроках дає змогу здійснювати віртуальні подорожі, аналізувати статистичні бази даних, створювати власні презентації, мапи, інфографіку. Це сприяє розвитку критичного мислення, уміння відбирати достовірну інформацію та перетворювати її на знання.

Вивчення економіко-географічних особливостей Австралії сприяє також формуванню **економічної та підприємницької компетентностей**. Аналізуючи структуру господарства, напрями міжнародної спеціалізації, експортно-імпортні потоки, учні вчаться розуміти закономірності функціонування ринкової економіки, роль природно-ресурсного потенціалу у розвитку країни, вплив глобалізації на національне виробництво. Наприклад, завдання на визначення галузей, що формують експортну спеціалізацію Австралії, або на прогнозування наслідків коливань світових цін на сировину сприяють розвитку економічного мислення та підприємливості.

Велике значення має **громадянська та соціальна компетентності**, які формуються під час вивчення питань етнічного складу населення, історії колонізації, політики мультикультуралізму. Учні аналізують, як історичні процеси вплинули на сучасний соціально-економічний розвиток Австралії, формування її політичної системи та суспільних цінностей. Обговорення теми прав аборигенів, міграційної політики чи культурного розмаїття сприяє вихованню толерантності, поваги до прав людини, усвідомленню ролі держави у забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян. У такий спосіб зміст курсу набуває важливого виховного значення, формуючи активну громадянську позицію та почуття відповідальності за соціальний розвиток суспільства.

Не менш важливою є **екологічна компетентність**, адже Австралія має унікальні природні умови та біорізноманіття, але водночас стикається з серйозними екологічними викликами – опустелюванням, дефіцитом прісної води, деградацією ґрунтів, лісовими пожежами. Аналіз цих проблем під час навчання спонукає учнів до розуміння взаємозв'язку між господарською діяльністю та станом довкілля, усвідомлення необхідності сталого розвитку. Практичні завдання, наприклад, з оцінки впливу гірничодобувної промисловості на природні ландшафти чи пошуку шляхів збереження унікальних екосистем Великого Бар'єрного рифу, сприяють формуванню екологічного мислення та екологічної відповідальності.

Тема «Австралія» має значний потенціал для розвитку **комунікативної** компетентності – під час виконання групових проектів, дискусій чи рольових ігор (наприклад, «Міжнародний екологічний форум» або «Засідання туристичної компанії»). Такі форми діяльності навчають співпрацювати, аргументувати власну думку, слухати позицію інших, презентувати результати спільної роботи [11, с.192-206].

Аналіз чинних шкільних підручників з географії для 10 класу (автори Гільберт, Кобернік, Пестушко, Корінь, Савчук та ін.), розроблених відповідно до державної програми «Географія: регіони та країни», свідчить, що вони загалом забезпечують послідовне розкриття теми «Австралійський Союз». Структура матеріалу є логічною, поєднує описовий, аналітичний і проблемно-пошуковий підходи, а завдання спрямовані на розвиток компетентностей, передбачених навчальною програмою. Проте, незважаючи на методичну збалансованість, виявлено низку змістових і організаційних аспектів, які ускладнюють ефективну реалізацію компетентнісного потенціалу теми.

Передусім варто зазначити, що питання переселенського характеру розвитку Австралії, історико-демографічних чинників її становлення як високорозвиненої країни, ролі імміграційних процесів у формуванні економіки та культури часто розглядаються побіжно. Основна увага в підручниках зосереджена на природно-географічних передумовах і загальній

характеристиці господарства, тоді як сучасні аспекти соціально-економічного розвитку, участь країни в глобальних процесах, інноваційні напрями виробництва подані узагальнено. Це призводить до формування в учнів поверхового уявлення про Австралію як переселенську державу нового типу, інтегровану у світовий економічний простір.

Зміст навчальних матеріалів переважно має описовий характер, що орієнтує школярів на запам'ятовування фактів, а не на їх осмислення чи критичне порівняння. Недостатньо представлено сучасну статистику, динаміку показників ВВП, структуру експорту, розвиток секторів послуг, технологічні інновації або роль транснаціональних корпорацій в економіці Австралії. У результаті учні не завжди здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між природними умовами, ресурсним потенціалом і соціально-економічними процесами.

Водночас у практиці викладання помітна обмеженість у використанні картографічного та цифрового матеріалу. Значна частина уроків базується на традиційних формах роботи – поясненні вчителя, читанні тексту підручника, заповненні таблиць. Натомість потенціал інтерактивних засобів, таких як геопортали (Google Earth, GeoGuessr, ArcGIS StoryMaps), онлайн-ресурси Австралійського статистичного бюро, віртуальні екскурсії чи відеоаналітика, залишається недостатньо використаним. Це знижує пізнавальну активність і не дозволяє повною мірою реалізувати компетентнісний підхід.

Важливим недоліком є й те, що міжпредметні зв'язки у вивченні теми Австралії реалізуються епізодично. Хоча потенціал інтеграції з історією (колонізація, розвиток державності), біологією (ендемична флора і фауна), економікою (ресурсна спеціалізація, торгівля), екологією (збереження природних ландшафтів) є надзвичайно широким, через обмеженість часу та відсутність комплексних методичних розробок учителі рідко використовують ці можливості. У результаті втрачається системність і міждисциплінарність сприйняття матеріалу.

Не менш актуальною є проблема формування дослідницьких умінь. Завдання, які потребують аналітичного мислення – порівняння структури ВВП, визначення регіональних відмінностей у розвитку промисловості, аналіз демографічних тенденцій чи природокористування, – зустрічаються нечасто. Учні здебільшого працюють із готовими даними, без навичок самостійного пошуку, перевірки й інтерпретації інформації. Це обмежує розвиток критичного мислення та здатності робити обґрунтовані висновки на основі географічних доказів.

Важливою перешкодою залишається і недостатнє навчально-методичне забезпечення, зокрема у сільських школах. Не всі навчальні заклади мають оновлені карти, атласи, мультимедійні засоби або інтернет-доступ до інтерактивних ресурсів. Брак сучасних наочних матеріалів українською мовою спонукає педагогів створювати власні презентації, мапи та інформаційні добірки, що потребує додаткового часу та методичної підготовки.

Окремої уваги потребує питання готовності педагогів до впровадження сучасних технологій і методик навчання. Не всі вчителі володіють методикою проєктної діяльності, компетентнісним підходом чи технологіями інтеграції цифрових ресурсів у структуру уроку. Потреба у системному підвищенні кваліфікації, участі в професійних спільнотах, школах молодого вчителя та методичних об'єднаннях залишається нагальною умовою якісного оновлення навчального процесу.

Попри виявлені труднощі, у практиці спостерігаються позитивні тенденції. Сучасні педагоги дедалі частіше використовують активні форми навчання – уроки-подорожі, ділові ігри, міні-дослідження, проєктну діяльність. Ефективними є практики створення учнями картосхем «Економічні райони Австралії», досліджень на тему «Австралія в глобальній торгівлі» або віртуальних турів природними об'єктами континенту. Такі підходи сприяють розвитку просторового мислення, формуванню аналітичних навичок, умінню застосовувати знання у нових ситуаціях.

Підсумовуючи, можна виокремити кілька ключових труднощів у вивченні теми «Австралія»:

1. **Змістові** – обмежений аналітичний компонент і недостатнє відображення сучасних тенденцій розвитку країни.
2. **Методичні** – переважання репродуктивних форм навчання, слабка інтеграція міжпредметних зв'язків.
3. **Матеріально-технічні** – нестача сучасних картографічних, мультимедійних і цифрових ресурсів.
4. **Психолого-мотиваційні** – низька зацікавленість учнів у пізнанні далекого регіону через відсутність емоційно залученого контексту.
5. **Кваліфікаційні** – потреба в підвищенні педагогічної майстерності вчителів для ефективного застосування компетентнісних технологій.

Подолання цих проблем можливе за умови системного методичного супроводу, оновлення навчально-методичних ресурсів, активного використання інформаційно-комунікаційних технологій і розвитку дослідницької діяльності учнів. Ці напрями становлять основу подальших методичних рекомендацій щодо вдосконалення вивчення теми «Австралія» у шкільному курсі «Географія: регіони та країни».

2.2. Методичні рекомендації щодо вивчення теми «Австралія» в шкільному курсі «Географія: регіони та країни»

На основі аналізу сучасного стану викладання теми «Австралія» у шкільному курсі географії та виявлених недоліків можна запропонувати низку методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності навчального процесу. Основним завданням учителя є створення умов для осмисленого, практично орієнтованого і дослідницького засвоєння економіко-географічного матеріалу, який відображає реальний стан та динаміку розвитку Австралії як високорозвиненої переселенської країни.

Передусім доцільно оновити зміст навчального матеріалу, орієнтуючись на актуальні статистичні та аналітичні джерела. Учителю варто залучати сучасні цифрові ресурси – *World Bank, Australian Bureau of Statistics, The Economist, Britannica, Gapminder*, що дозволяють працювати з реальними показниками економіки, динамікою населення, структурою експорту тощо. Це сприяє формуванню в учнів уміння працювати з відкритими даними, розвиває аналітичне мислення й надає матеріалу життєвої актуальності.

Важливо змінити саму логіку подачі теми – від описового викладу до аналітично-дослідницького підходу. Учні повинні не просто запам'ятовувати особливості господарства, а з'ясовувати причини та наслідки економічних процесів: чому Австралія має високий рівень розвитку, як вплинула колоніальна історія, чому країна активно інтегрується в економіку Азійсько-тихоокеанського регіону. Для цього ефективно застосовувати проблемні запитання, евристичні бесіди та групові дослідження, під час яких учні виступають у ролі аналітиків або «економічних радників».

З метою підвищення пізнавальної активності доцільно використовувати візуалізаційні засоби навчання – схеми, діаграми, інфографіку, цифрові карти. Наприклад, учні можуть створити власну інфографіку «Австралія у світовій економіці» або ментальну карту «Фактори економічного зростання». Такий підхід сприяє розвитку вміння систематизувати інформацію, працювати з кількісними показниками та презентувати результати у сучасному форматі.

Особливу увагу слід приділяти інтеграції змісту навчання. Економіко-географічна характеристика Австралії може вивчатися у зв'язку з історією (етапи колонізації), екологією (раціональне природокористування), громадянською освітою (міграційна політика, мультикультуралізм). Така міжпредметність допомагає розкрити тему глибше, підвищує її практичну значущість і робить її зрозумілою через порівняння з українським досвідом.

Важливим напрямом оновлення методики є використання інтерактивних та проєктних технологій. Проєкти типу «*Австралія: держава на шляху сталого розвитку*» або «*Міграція як чинник економічного зростання*»

мотивують учнів до самостійного пошуку, аналізу та представлення результатів. Це формує навички дослідницької діяльності, розвиває комунікацію, критичне мислення і вміння працювати в команді.

Оскільки учні 10 класу вже мають достатній рівень абстрактного мислення, доцільно вводити елементи економічного моделювання – наприклад, прогнозування наслідків зміни експорту, обговорення варіантів розвитку країни у форматі ділової гри («Австралія 2050: сценарії майбутнього»). Такі методи сприяють глибшому розумінню закономірностей функціонування економіки та підсилюють інтерес до предмета.

Для систематизації засвоєного матеріалу рекомендується використовувати комплексне оцінювання навчальних досягнень, яке передбачає не лише тести, але й самооцінку, взаємооцінювання, захист міні-проектів і відображення особистого внеску кожного учня. Це дає змогу перетворити оцінювання на елемент рефлексії й саморозвитку.

Отже, удосконалення методики викладання теми «Економіко-географічні особливості Австралії» передбачає системну модернізацію змісту, використання сучасних інформаційних ресурсів, впровадження дослідницьких, проєктних та інтерактивних методів навчання. Реалізація цих рекомендацій сприятиме підвищенню практичної спрямованості географічної освіти, розвитку економічної компетентності школярів і формуванню в них цілісного уявлення про закономірності розвитку високорозвинених країн світу.

Ефективність процесу навчання значною мірою залежить від правильно підібраних методів, форм і прийомів роботи, які визначають характер взаємодії між учителем і учнями, а також впливають на рівень засвоєння навчального матеріалу. У старшій школі, де основною метою є не лише засвоєння фактологічних знань, а й розвиток аналітичного, критичного та системного мислення, особливого значення набуває методична гнучкість – уміння вчителя обирати оптимальні засоби організації навчальної діяльності залежно від змісту теми, рівня підготовленості учнів і дидактичних цілей.

Під час вивчення теми «Економіко-географічні особливості Австралії як високорозвиненої переселенської країни» важливо поєднувати традиційні дидактичні підходи (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний) із інноваційними методами навчання, що забезпечують активну пізнавальну діяльність учнів. Зміст теми дає широкі можливості для застосування дослідницьких, інтерактивних, проєктних і STEM-методів, які стимулюють самостійність мислення, уміння працювати з джерелами даних і приймати аргументовані рішення.

Економіко-географічна характеристика Австралії є чудовим прикладом для формування в учнів уміння бачити взаємозв'язки між природним потенціалом, трудовими ресурсами та рівнем розвитку господарства, аналізувати соціально-економічні процеси на основі картографічних та статистичних матеріалів. Саме тому доцільно організовувати навчальний процес не лише у формі звичайного уроку, а й через уроки-дослідження, дискусії, рольові ігри, квести, інтегровані заняття, що забезпечують багатовимірне сприйняття матеріалу.

Сучасні підходи до викладання географії також передбачають використання цифрових інструментів – інтерактивних карт, онлайн-платформ, відкритих баз даних (World Bank, Britannica, Australian Bureau of Statistics), які дозволяють учням працювати з актуальною інформацією та формувати навички критичного аналізу. Такі методи не лише підвищують мотивацію, а й наближають навчальний процес до реалій сучасного інформаційного суспільства.

З метою систематизації методичних підходів і забезпечення практичної реалізації теми у шкільному курсі географії нижче подано **таблицю 2.1**, у якій узагальнено основні форми, методи та очікувані результати навчальної діяльності під час вивчення економіко-географічних особливостей Австралії в 10 класі. Вона є орієнтиром для вчителя при плануванні уроків і дозволяє вибудувати навчальний процес у логіці компетентнісного та діяльнісного підходів.

Таблиця 2.1.

**Методи, форми та очікувані результати навчальної діяльності при
вивченні теми «Економіко-географічні особливості Австралії»**

№	Форма роботи	Метод / прийом	Зміст діяльності	Освітня мета	Очікуваний результат
1	Урок-дослідження	Проблемно-пошуковий метод	Учні аналізують статистичні дані про ВВП, структуру господарства, експорт	Сформувати вміння робити висновки на основі даних	Учні вміють інтерпретувати економічну інформацію та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки
2	Практичне заняття	Робота з картами та діаграмами	Аналіз розміщення промислових центрів і транспортних вузлів	Поглибити просторове мислення	Учні створюють тематичну карту «Економічна географія Австралії»
3	Дискусія / дебати	Метод «Світове кафе»	Обговорення теми: «Чи є Австралія типовою переселенською країною?»	Формувати критичне та аналітичне мислення	Учні аргументовано висловлюють позицію, спираючись на факти
4	Проектна діяльність	Метод проєктів, дослідницький підхід	Створення колективного проєкту «Австралія у світовій економіці XXI ст.»	Розвинути навички самостійного дослідження	Учні презентують міні-дослідження з використанням цифрових ресурсів
5	Інтерактивна гра / квест (Додаток Б)	Гейміфікація	Рольова гра «Інвестор в Австралії» - моделювання економічних рішень	Активізувати пізнавальну діяльність	Учні в ігровій формі засвоюють економічні поняття
6	Інтегрований урок	Міжпредметний підхід	Поєднання географії та історії для аналізу розвитку економіки	Показати зв'язок історичних і сучасних процесів	Учні усвідомлюють історичні передумови сучасного розвитку Австралії
7	Робота в групах (Додаток Г)	Кейс-метод	Аналіз ситуації: «Вплив азійського ринку на	Навчити працювати в команді, приймати рішення	Учні розробляють власні пропозиції щодо диверсифікації економіки

			економіку Австралії»		
8	Онлайн-дослідження	Використання ІКТ	Пошук даних на сайтах World Bank, Britannica, Australian Bureau of Statistics	Формувати інформаційну грамотність	Учні вміють знаходити, перевіряти та використовувати науково достовірні джерела
9	Побудова інфографіки / ментальної карти	Візуалізаційний метод	Узагальнення матеріалу у вигляді схеми «Господарство Австралії»	Розвинути вміння систематизувати інформацію	Учні презентують інфографіку або цифрову карту як підсумок теми
10	Рефлексія / самооцінка	Метод «Незакінчене речення»	Завершення фраз типу «Сьогодні я зрозумів, що економіка Австралії...»	Сприяти усвідомленню результатів навчання	Учні усвідомлюють власні досягнення і напрями вдосконалення

Зазначені у таблиці форми, методи та прийоми навчання спрямовані на реалізацію компетентнісного підходу у процесі вивчення теми «Економіко-географічні особливості Австралії». Вони дозволяють поєднати когнітивну, діяльнісну та ціннісну складові навчання, що є важливим для учнів 10 класу, які вже здатні до аналізу, узагальнення та критичного мислення.

Використання інтерактивних, дослідницьких і проєктних методів під час вивчення економічної географії сприяє розвитку інформаційно-аналітичних умінь, формує економічну грамотність та навички роботи з різними видами джерел – статистичними, картографічними, цифровими. Особливу роль відіграють методи візуалізації інформації, що допомагають учням систематизувати знання про господарство Австралії, міжгалузеві зв'язки та зовнішньоекономічні відносини.

Таким чином, ефективна комбінація традиційних і сучасних форм роботи забезпечує практичну спрямованість навчання, сприяє формуванню цілісного економіко-географічного образу Австралії, а також мотивує учнів до подальшого пізнання глобальних процесів у світовій економіці. Реалізацію

зазначених підходів на практиці демонструє приклад фрагменту уроку в додатках В,С.

Оцінювання результатів навчання з теми «Економіко-географічні особливості Австралії як високорозвиненої переселенської країни» має ґрунтуватися на принципах об'єктивності, прозорості та формувального підходу. Головна мета оцінювання полягає не лише у фіксації рівня засвоєння знань, а передусім у стимулюванні пізнавальної активності та розвитку аналітичного мислення старшокласників.

У процесі роботи доцільно використовувати поєднання різних видів оцінювання: поточне, тематичне, формувальне та підсумкове. Поточне оцінювання забезпечує зворотний зв'язок під час виконання завдань на уроці, коли вчитель коментує проміжні результати діяльності учнів, коригує їхні дії, підказує шляхи вдосконалення. Формувальне оцінювання відіграє ключову роль у сучасній методиці – воно передбачає спільне обговорення навчального прогресу, самооцінювання та взаємооцінювання, що особливо ефективно під час групової або проєктної роботи.

Критеріями оцінювання можуть бути: вміння застосовувати географічні знання на практиці, аналізувати статистичні показники, логічно пояснювати економічні процеси, використовувати картографічні та цифрові джерела інформації. Окрему увагу варто приділяти оцінці аналітичної компетентності – здатності учня робити узагальнення, порівняння та висновки на основі різномірних даних.

Для більшої наочності й об'єктивності оцінювання доцільно використовувати рубрики або чек-листи, у яких зазначено рівні досягнення за окремими показниками: знання теоретичного матеріалу, вміння працювати з картами, аргументованість висновків, творчий підхід до виконання проєктних завдань. Такі інструменти роблять процес оцінювання прозорим і зрозумілим для учнів.

Сучасна шкільна практика також активно впроваджує електронні засоби оцінювання – інтерактивні тести у середовищах *Kahoot*, *Quizizz*, *Google Forms*,

які не лише перевіряють знання, а й підвищують мотивацію до навчання. Поєднання цифрових технологій і формувального оцінювання сприяє створенню ситуації успіху, у якій учень відчуває власну відповідальність за результат і прагне до саморозвитку.

Таким чином, ефективна система оцінювання під час вивчення економіко-географічних особливостей Австралії має бути гнучкою, орієнтованою на компетентності й забезпечувати розвиток навичок критичного мислення, дослідницької культури та вміння працювати з реальними даними світової економіки.

Проведене дослідження методичних підходів до вивчення теми «Економіко-географічні особливості Австралії як високорозвиненої переселенської країни» свідчить, що сучасна географічна освіта потребує зміщення акцентів від репродуктивного засвоєння фактів до формування комплексних компетентностей, пов'язаних з аналітичним, критичним та системним мисленням. Викладання теми у 10 класі має ґрунтуватися на інтеграції традиційних і сучасних методів, використанні цифрових інструментів, картографічних сервісів і реальних статистичних даних.

Змістовний аналіз показав, що економіко-географічна характеристика Австралії є зручною основою для розвитку у школярів умінь аналізувати взаємозв'язки між природними умовами, ресурсами, демографічними процесами та рівнем господарського розвитку країни. Використання дослідницьких, проєктних, інтерактивних і STEM-методів сприяє підвищенню мотивації до навчання, активізує пізнавальну діяльність і формує практичні навички застосування географічних знань у повсякденному житті.

Новизна розроблених методичних рекомендацій полягає у поєднанні економіко-географічного змісту з інноваційними освітніми технологіями – гейміфікацією, онлайн-дослідженнями, використанням цифрових карт і відкритих баз даних. Це дозволяє учням побачити живу економіку Австралії не як абстрактну систему показників, а як динамічну модель сучасної переселенської держави, інтегрованої у світову економіку.

Практична значущість запропонованих методичних рекомендацій полягає у можливості їх безпосереднього використання вчителями географії під час викладання теми в 10 класі, а також у створенні умов для подальшого розвитку авторських підходів до вивчення соціально-економічної географії. Реалізація запропонованої системи навчання сприятиме формуванню в учнів цілісного уявлення про закономірності розвитку високорозвинених країн світу та вихованню свідомих громадян, здатних розуміти глобальні процеси сучасності.

Висновки по II розділу

У ході дослідження з'ясовано, що сучасна географічна освіта у старшій школі відіграє важливу роль у формуванні просторового та економічного мислення учнів, однак її ефективність значною мірою залежить від методичних підходів до викладання окремих тем, зокрема теми «Економіко-географічні особливості Австралії». Аналіз стану проблеми показав, що процес вивчення цієї теми у більшості закладів освіти супроводжується рядом суттєвих труднощів і недоліків.

До головних проблем належать:

- репродуктивний характер навчання, орієнтований переважно на запам'ятовування фактів і статистичних даних без глибокого розуміння закономірностей розвитку країни;
- обмежене використання практичних і дослідницьких методів, що знижує інтерес учнів до предмета та не формує умінь працювати з картами, даними, аналітикою;
- недостатня інтеграція сучасних освітніх технологій (інтерактивні карти, цифрові ресурси, візуалізації, квести), що призводить до відставання навчального процесу від реалій інформаційного суспільства;
- нестача міжпредметних зв'язків із економікою, історією, екологією, що ускладнює розуміння комплексності розвитку Австралії як високорозвиненої переселенської держави;
- зниження мотивації учнів до вивчення економічної географії через формалізовану подачу матеріалу.

Усе це призводить до того, що засвоєння теми відбувається на рівні простого відтворення фактів, а не через осмислене пізнання взаємозв'язків природи, населення та господарства. Моніторинг навчальних досягнень підтверджує цю тенденцію: середній рівень успішності учнів з географії у 10 класі становить близько 85–90 %, тоді як якість знань (достатній і високий

рівні) коливається в межах 35–45 %, що свідчить про обмежену глибину опанування матеріалу.

У межах розділу запропоновано комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності навчання теми «Економіко-географічні особливості Австралії». Серед них:

- використання інтерактивних методів навчання (рольові ігри, кейси, квести, дискусії);
- впровадження гейміфікації як засобу активізації пізнавальної діяльності;
- організація навчально-дослідницької діяльності з використанням картографічних, статистичних та цифрових джерел інформації;
- міжпредметна інтеграція з економікою, історією, екологією;
- створення навчальних ситуацій, які стимулюють учнів до прийняття самостійних рішень і критичного аналізу.

Отже, запропоновані методичні рекомендації забезпечують практичну значущість у системі навчання географії: вони дозволяють підвищити пізнавальну активність школярів, сформувати в них розуміння закономірностей господарського розвитку Австралії та показати зв'язок географічних знань із реальними економічними процесами. Реалізація розроблених підходів у навчальній практиці сприятиме оновленню змісту географічної освіти, підвищенню її якості та відповідності вимогам Нової української школи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження економіко-географічної характеристики Австралії як переселенської високорозвиненої країни дало змогу всебічно розкрити закономірності формування, структури та сучасного функціонування її господарського комплексу, а також окреслити методичні засади вивчення відповідної теми у шкільному курсі географії. Результати аналізу дозволили сформулювати низку узагальнених положень, що мають як науково-теоретичне, так і практичне значення для системи географічної освіти.

Насамперед встановлено, що Австралія належить до групи країн переселенського капіталізму, для яких характерні великі території за відносно невеликої чисельності населення, наявність потужного природно-ресурсного потенціалу, а також історична спадкоємність із британською економічною та політичною моделлю розвитку. Як і інші країни переселенського типу (Канада, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Ізраїль), Австралія пройшла шлях від колоніальної сировинної економіки до сучасної індустріально-постіндустріальної держави з розвиненою сферою послуг і високим рівнем життя населення.

Дослідження засвідчило, що формування господарського комплексу Австралії відбувалося під впливом комплексу природних, демографічних, історичних та економічних чинників. Історичні передумови, зокрема колонізація континенту Великобританією, відкриття золота у середині XIX століття та створення федеративної держави у 1901 році, визначили основні вектори соціально-економічного розвитку. Географічна ізоляваність Австралії, поєднана з унікальними мінерально-сировинними ресурсами, зумовила формування експортно-орієнтованої моделі господарства, основою якої стали гірничодобувна промисловість і сільське господарство. Водночас соціально-демографічна структура, сформована під впливом переселенської

колонізації, сприяла утвердженню англосаксонської культури, високої трудової етики та індивідуалістичних цінностей, що й досі визначають національну ідентичність австралійського суспільства.

Аналіз галузевої структури господарства Австралії підтвердив її належність до групи економічно високорозвинених країн. Промисловість, сільське господарство, транспорт, фінанси, освіта та охорона здоров'я утворюють складну взаємопов'язану систему, що базується на поєднанні потужного ресурсно-сировинного сектору з високотехнологічними виробництвами. Промислова структура характеризується високим рівнем індустріалізації, значною часткою переробної промисловості, активним розвитком енергетики, хімічної галузі, машинобудування та харчової індустрії. Водночас домінування сировинного експорту (залізна руда, вугілля, уран, кольорові метали, зерно, вовна) залишається ключовою рисою економічної моделі країни.

У результаті дослідження виявлено, що економічна модель Австралії поєднує риси індустріально розвиненої держави та переселенського капіталізму. Вона базується на ефективному використанні природно-ресурсного потенціалу, високому рівні урбанізації, політичній стабільності, значних інвестиціях у науку, освіту та інновації. Ці чинники забезпечують Австралії провідне місце у світовій економіці – країна стабільно входить до першої двадцятки за обсягом валового національного продукту, демонструє високі соціальні стандарти та стійке економічне зростання. Успішна трансформація колоніальної економіки у конкурентоспроможну ринкову систему є показовим прикладом ефективного розвитку держав переселенського типу.

Окремий науково-практичний аспект роботи присвячено методиці викладання теми «Економіко-географічні особливості Австралії» у старшій школі. Аналіз сучасного стану географічної освіти показав, що процес вивчення даної теми часто має репродуктивний характер і не забезпечує достатнього рівня осмислення закономірностей розвитку країни. Основними

проблемами є переважання інформаційного підходу, недостатнє використання інтерактивних методів, обмежене залучення цифрових ресурсів і відсутність міжпредметної інтеграції. Це призводить до зниження пізнавальної активності та мотивації учнів, а також до поверхневого засвоєння матеріалу.

У межах дослідження запропоновано комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на оновлення змісту і технологій навчання географії. Зокрема, обґрунтовано доцільність використання інтерактивних форм роботи (рольові ігри, кейси, дискусії, навчальні квести), елементів гейміфікації, залучення статистичних і картографічних даних, а також міжпредметної інтеграції з економікою, історією та екологією. Застосування таких підходів сприятиме формуванню в учнів просторового та економічного мислення, розвитку навичок аналітичної діяльності, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між природними умовами, ресурсами, населенням і господарством.

Реалізація запропонованих методичних підходів у практиці навчання відповідає концептуальним засадам Нової української школи, орієнтованої на розвиток компетентностей, критичного мислення та здатності до самостійного пізнання. Вона дозволяє не лише підвищити якість засвоєння навчального матеріалу, а й формує у старшокласників розуміння ролі Австралії у глобальній економічній системі, сприяє вихованню інтересу до вивчення географії як науки про закономірності просторової організації світу.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що Австралія є унікальним прикладом високорозвиненої переселенської держави, яка змогла гармонійно поєднати колоніальну спадщину з сучасними тенденціями глобального розвитку. Запропоновані у роботі теоретичні узагальнення й методичні рекомендації мають практичну значущість для подальшого вдосконалення шкільної географічної освіти, сприяючи формуванню в учнів наукового світогляду та усвідомлення взаємозалежності природи, суспільства й економіки у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брум Р. Боротьба за Австралію: війна між аборигенами та європейцями, 1770–1930 // Австралія: два століття війни та миру / ред. М. Маккернан, М. Браун. Канберра : Австралійський військовий меморіал та Аллен та Анвін, 1988.
2. Грей Дж. Військова історія Австралії. Мельбурн : Кембриджський університет, 1990.
3. Економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. / за ред. С. П. Кузика. Львів : Світ, 2003. 672 с.
4. Ігнат'єв П. М. Геополітичні та геоекономічні інтереси у світовій політиці : монографія. Чернівці : Книги – XXI, 2014. 363 с. ISBN 978-617-614-071-9.
5. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи) : монографія. Київ : Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 224 с.
6. Іщук С. І., Гладкий О. В. Регіональна економіка: теорія, методи, практика : монографія. Київ : Знання, 2013. 447 с.
7. Навчальна програма з географії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту) : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>
8. Пестушко В. Ю., Сасихов В. О., Уварова Г. Є. Географія світу : підручник для 7 класу середньої школи. Київ : Абрис, 1995. 288 с.
9. Результати моніторингу якості знань учнів з географії за I семестр 2021–2022 н. р.
URL: <https://s5e2b865944657084.jimcontent.com/download/version/1722163100/module/11736786591/name/Результати%20моніторингу%20за%20I%20семестр%202021-2022%20н.%20р..pdf>

10. Результати національного мультипредметного тесту-2025: Географія. Інтерфакс-Україна. 2025. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/1088036.html>
11. Слюта А. М. Методика навчання географії : навч.-метод. посібник для студентів ЗВО спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернігів : Десна Поліграф, 2021. 248 с.
12. Топчієв О. Г. Теоретичні основи регіональної економіки : монографія. Київ : Вища школа, 1997. 287 с.
13. Яценко Б. П., Бабарицька В. К. Країнознавство: основи теорії : навч. посібник. Київ : Либідь, 2009. 280 с.
14. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation // American Economic Review. 2001. Vol. 91, No. 5. P. 1369–1401. DOI: 10.1257/aer.91.5.1369. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1815223
15. Australian Bureau of Statistics. Education and Work, Australia – Latest Release. URL: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/education/education-and-work-australia/latest-release>
16. Australian Bureau of Statistics. Official Website. URL: <https://www.abs.gov.au/>
17. Australian Dictionary of Biography. Arthur Phillip (1738–1814). National Centre of Biography, Australian National University. URL: <https://adb.anu.edu.au/biography/phillip-arthur-2549>
18. Australian Institute of Health and Welfare. Profile of Australia's Population. URL: <https://www.aihw.gov.au/reports/australias-health/profile-of-australias-population>
19. Australian Wool Innovation. John Macarthur and the Merino. URL: <https://www.wool.com/about-wool/history/john-macarthur>
20. Belich J. Replenishing the Earth: The Settler Revolution and the Rise of the Anglo-World, 1783–1939. Oxford : Oxford University Press, 2009. 384 p. ISBN 978-0199297276.

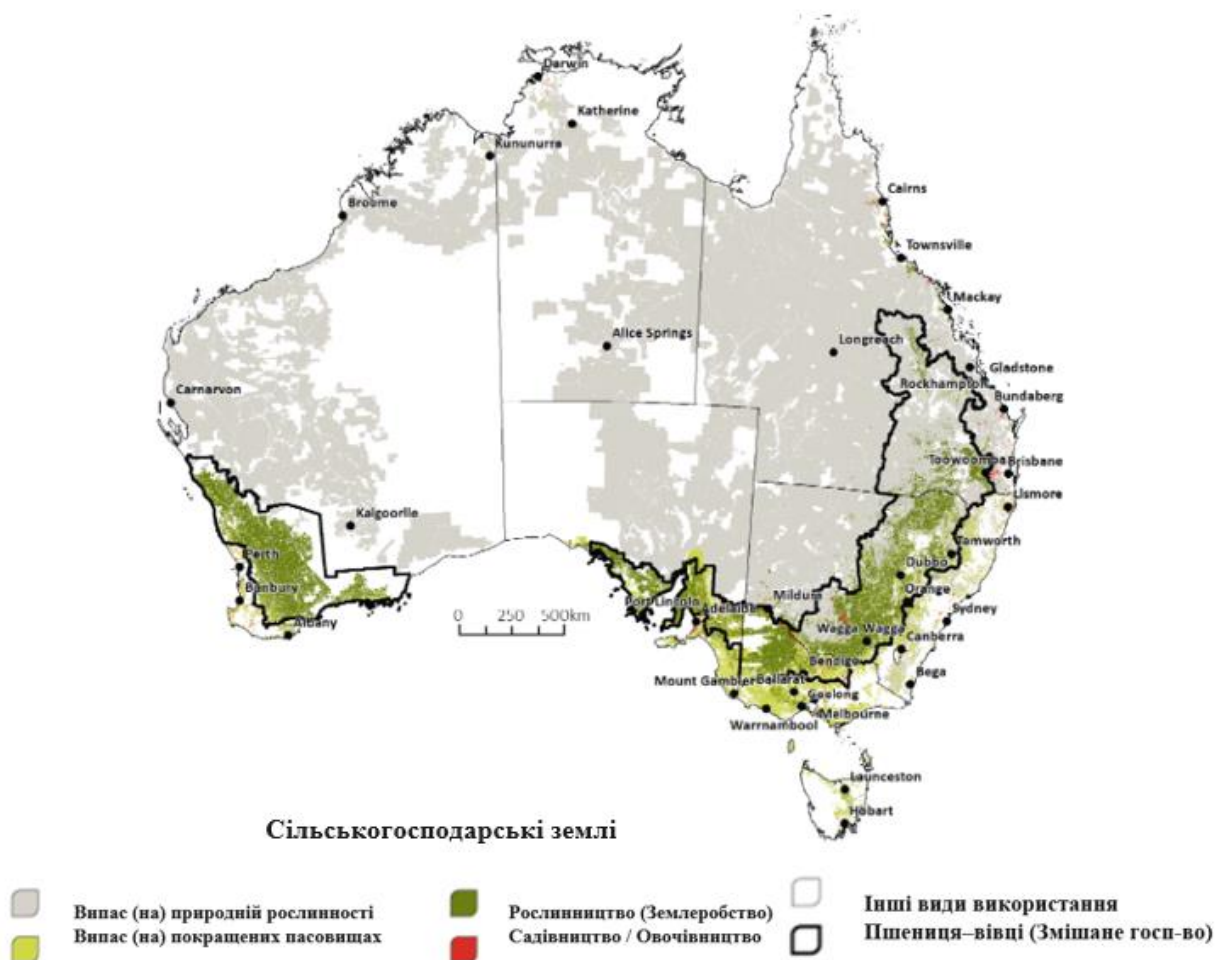
21. Butlin N. G. *Contours of the Australian Economy, 1788–1860*. Cambridge: Cambridge University Press, 1962. 446 p.
22. Geoscience Australia. *Australian Mines Atlas*. URL: <https://portal.ga.gov.au/persona/minesatlas>
23. Horne G. *The Apocalypse of Settler Colonialism*. New York : Monthly Review Press, 2017. 408 p. ISBN 978-1583676942.
24. IMARC Group. *Australia Powder Metallurgy Market: Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2024–2032*. URL: <https://www.imarcgroup.com/australia-powder-metallurgy-market>
25. Maps of World. *Industrial Centers of Australia – Thematic Map*. URL: <https://www.mapsofworld.com/australia/thematic-maps/industrial-centers.html>
26. Museum of Australian Democracy. *Peter Lalor (1827–1889)*. URL: <https://www.moadoph.gov.au/explore/peter-lalor>
27. National Library of Australia. *Matthew Flinders (1774–1814)*. URL: <https://nla.gov.au/nla.party-498384>
28. Parliament of New South Wales. *Sir Henry Parkes (1815–1896)*. URL: <https://www.parliament.nsw.gov.au/members/formermembers/Pages/former-member-details.aspx?pk=1164>
29. State Library of New South Wales. *Lachlan Macquarie (1762–1824)*. URL: <https://www.sl.nsw.gov.au/stories/lachlan-macquarie>
30. Statista. *Population of Australia since 1800*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1066666/population-australia-since-1800>
31. Trading Economics. *Australia Exports*. URL: <https://ru.tradingeconomics.com/australia/exports>
32. Veracini L. *Introducing Settler Colonial Studies // Settler Colonial Studies*. 2011. Vol. 1, No. 1. P. 1–12. DOI: 10.1080/2201473X.2011.10648799.
33. Wolfe P. *Settler Colonialism and the Elimination of the Native // Journal of Genocide Research*. 2006. Vol. 8, No. 4. P. 387–409. DOI: 10.1080/14623520601056240.

34. World Atlas. Ethnic Background of Australians. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/ethnic-background-of-australians.html>

35. XMap. Industrial, Manufacturing & Resources Locations in Australia. URL: <https://www.xmap.ai/location-intelligence-reports/industrial--manufacturing--resources-locations-in-australia>

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта сільського господарства Австралії

Додаток Б**Розробка інтерактивної рольової гри-квесту «Інвестор в Австралії»**

Тип уроку: комбінований, інтегрований, з елементами гейміфікації

Форма роботи: рольова гра / економічний квест

Клас: 10

Тема уроку: *Економіко-географічні особливості Австралії*

Тривалість: 45 хвилин

Мета уроку:

- Формувати в учнів розуміння економічних ресурсів, галузей господарства та інвестиційних можливостей Австралії.
- Розвивати навички аналітичного мислення, командної взаємодії та ухвалення економічних рішень.
- Поглибити знання про регіони Австралії, їх природно-ресурсний потенціал, галузеву спеціалізацію та зовнішньоекономічні зв'язки.

Освітні завдання:

1. Ознайомити учнів з галузями економіки Австралії (гірничодобувна, енергетика, сільське господарство, туризм, високі технології).
2. Навчити оцінювати інвестиційну привабливість регіонів за географічними та економічними чинниками.
3. Розвивати вміння аргументовано відстоювати позицію, працювати з картографічними матеріалами та статистикою.

Обладнання та матеріали:

- Карта Австралії (фізична, економічна).
- Картки з короткими описами штатів і територій (ресурси, клімат, галузі, інфраструктура).
- Таблиці «Галузі економіки Австралії» і «Основні партнери за зовнішньою торгівлею».
- Гра-маршрут (схема квесту, QR-коди, підказки).
- Фішки або віртуальні «долари» – інвестиційний капітал.

- Презентація або інтерактивна дошка.

Хід уроку

1. Мотиваційний етап (5 хв)

Вчитель (вступне слово):

Сьогодні ви не просто учні, а *інвестори міжнародної корпорації*. Ваше завдання – обрати найперспективніший регіон Австралії для інвестицій. Кожна команда має стартовий капітал – 10 мільйонів австралійських доларів. Але ваш успіх залежить від правильних рішень і глибокого розуміння економіко-географічних особливостей континенту.

Учні: об'єднуються у команди по 4-5 осіб.

Команди обирають назву (наприклад, *GreenInvest*, *AussieCorp*, *FutureEnergy*, *Pacific Ventures*).

2. Ознайомлення з правилами гри (2 хв)

- У грі 4 етапи (завдання-квесту).
- За кожне правильно виконане завдання команда отримує *бонуси* (мільйони).
- В кінці уроку команди презентують своє рішення і обґрунтовують вибір.

ЕТАП 1. «Географічна розвідка» (10 хв)

Мета: визначити природно-ресурсний потенціал різних регіонів Австралії.

Хід:

1. Кожна команда отримує **карту Австралії** та **4 картки** з короткими описами регіонів (наприклад, Західна Австралія, Квінсленд, Новий Південний Уельс, Південна Австралія).
2. Завдання – обрати *2 регіони*, які потенційно привабливі для інвестицій (з урахуванням клімату, ресурсів, розташування портів).
3. Учні заповнюють таблицю:

Регіон	Основні ресурси	Переваги	Потенційні ризики
Квінсленд	Вугілля, туризм	боксити, Доступ до портів, клімат	стабільний Посухи

Бали:

- 2 бали за логічне обґрунтування;
- 1 бал за точність використаних даних.

ЕТАП 2. «Інвестиційний ринок» (10 хв)

Мета: обрати галузь економіки для інвестування.

Хід:

1. На дошці – таблиця з галузями:

- Гірничодобувна промисловість
- Сільське господарство
- Туризм
- Освіта / високі технології
- Відновлювана енергетика

2. Учні тягнуть *картку-завдання*:

«Ваша компанія розглядає можливість інвестування у сонячну енергетику в Південній Австралії.

Чи доцільне це рішення? Обґрунтуйте з точки зору природних умов, ресурсів і логістики».

3. Команди коротко радяться і презентують своє рішення (1–2 хв).

Бали:

- 3 бали – повне обґрунтування з посиланням на географічні чинники.

ЕТАП 3. «Економічний ризик» (10 хв)

Мета: навчити учнів оцінювати ризики та переваги інвестицій.

Хід:

1. Кожна команда тягне *QR-код* (або картку з ситуацією):

- «Річке зростання цін на залізну руду»
- «Посуха у штаті Квінсленд»
- «Падіння туристичного потоку через пандемію»

- «Відкриття нового рудника у Пілбарі»

2. Учні мають оцінити, як ця подія вплине на їхній бізнес-проект.

Наприклад: «Посуха у Квінсленді зменшить виробництво цукрової тростини, тому інвестиції доцільно переорієнтувати у логістику або агротехнології».

3. Команди презентують висновки (1 хв кожна).

Бали:

- 2 бали – адекватна реакція на зміну ситуації;
- 1 бал – пропозиція альтернативного рішення.

ЕТАП 4. «Презентація інвестиційного проєкту» (8 хв)

Завдання: коротко презентувати свій інвестиційний план (усно або на плакаті).

Структура виступу:

1. Назва компанії.
2. Вибраний регіон Австралії.
3. Галузь інвестування.
4. Аргументи вибору.
5. Очікувані результати / ризики.

Приклад:

«Ми – компанія *Pacific Ventures*. Інвестуємо у сонячну енергетику Західної Австралії.

Регіон має високий рівень інсоляції, наявність площ для встановлення панелей, доступ до портів.

Проект сприятиме розвитку "зеленої" економіки та експорту енергії до країн Азії».

Оцінювання: за критеріями

- логічність і глибина аналізу – 3 бали;
- командна робота – 2 бали;
- креативність – 1 бал.

Підсумок і рефлексія (5 хв)

Учитель: підбиває підсумки, оголошує команду-переможця.

«Ви продемонстрували, що географічні знання можуть бути основою для реальних економічних рішень.

Саме тому географія – не лише про карти, а й про мислення інвестора, здатного бачити закономірності у світі».

Рефлексія:

Учні заповнюють коротку анкету:

- Що нового дізналися про економіку Австралії?
- Які рішення були найскладнішими?
- Що б змінили у стратегії своєї команди?

Очікувані результати:

- Учні вміють оцінювати ресурси, аналізувати економічні ризики, співвідносити природні умови з господарською діяльністю.
- Формується розуміння реальної взаємозалежності географії та економіки.
- Зростає мотивація до навчання через практичну діяльність і змагальність.

Додаток В**Приклад фрагменту уроку з теми «Економіко-географічні особливості Австралії як високорозвиненої переселенської країни»**

Тип уроку: комбінований (вивчення нового матеріалу з елементами дослідницької діяльності)

Клас: 10

Тривалість: 45 хв

Мета уроку:

- сформувати в учнів цілісне уявлення про особливості економічного розвитку Австралії як високорозвиненої переселенської країни;
- розвивати вміння аналізувати статистичні показники, робити висновки про структуру господарства;
- формувати компетентності: інформаційно-аналітичну, економічну, громадянську.

Структура уроку**1. Організаційний момент (2 хв)**

Актуалізація уваги, оголошення теми та мети заняття.

Мотиваційне запитання:

«Як країна, розташована серед океану і з пустелями в центрі, змогла стати однією з найбагатших у світі?»

2. Актуалізація опорних знань (5 хв)

- Фронтальне опитування: які природні ресурси має Австралія?
- Робота з контурною картою: позначення головних центрів промисловості.

3. Вивчення нового матеріалу (20 хв)

- Міні-лекція з елементами бесіди:
 - історичні передумови розвитку (британська колонізація, імміграційна політика);

- о сучасна структура господарства (гірничодобувна, аграрна, сфера послуг, туризм);

- о роль зовнішньої торгівлі та інтеграції в Азійсько-тихоокеанський регіон.

- Робота з електронною картою або інфографікою «Економічна географія Австралії».

- Аналіз статистичних даних (ВВП, зайнятість, експорт) – учні роблять короткі висновки в парах.

4. Практична частина (10 хв)

Робота в групах (3–4 учні):

- **Група 1:** визначає головні риси господарства Австралії.
- **Група 2:** готує міні-презентацію «Міграція як чинник розвитку».
- **Група 3:** аналізує структуру експорту та імпорту країни.

Результати оформлюються у вигляді **таблиці або ментальної карти**.

5. Підбиття підсумків (5 хв)

- Обговорення ключового питання:

«Чи можна вважати Австралію прикладом збалансованої постіндустріальної економіки?»

- Формувальне оцінювання (за участю учнів).
- Визначення домашнього завдання:

створити коротку інфографіку «Австралія у світовій економіці XXI століття».

Очікувані результати:

Після уроку учні повинні:

- пояснювати причини високого рівня економічного розвитку Австралії;
- характеризувати структуру господарства країни;
- аналізувати статистичні та картографічні дані;
- висловлювати аргументовану власну думку щодо перспектив розвитку Австралії.

Розгорнутий конспект уроку
із використанням технологій групової роботи та кейс-методу

Предмет: Географія

Клас: 10

Тема уроку: Вплив азійського ринку на економіку Австралії

Розділ програми: Регіони та країни світу. Австралія і Океанія

Тип уроку: Комбінований (з елементами кейс-методу, групової роботи, дискусії)

Форма проведення: Урок-дослідження

Тривалість: 45 хвилин

Мета уроку

Освітня:

- розкрити основні напрями зовнішньоекономічних зв'язків Австралії з країнами Азії;
- охарактеризувати вплив азійського ринку на структуру експорту й імпорту Австралії;
- показати залежність економіки Австралії від ринку Китаю, Японії, Південної Кореї, Індії;
- навчити учнів аналізувати економічні ситуації на прикладі реального кейсу.

Розвивальна:

- формувати аналітичне, критичне та економічне мислення;
- розвивати вміння працювати в команді, аргументувати позицію, приймати колективні рішення;
- удосконалювати навички роботи з картами, статистичними та аналітичними матеріалами.

Виховна:

- виховувати толерантність, повагу до економічного партнерства між країнами;
- формувати розуміння взаємозалежності світових економік;
- сприяти розвитку підприємницького мислення та ініціативності.

Очікувані результати

Після уроку учні зможуть:

1. Пояснювати роль азійського ринку у формуванні економіки Австралії.
2. Аналізувати реальні економічні дані та робити висновки.
3. Пропонувати власні шляхи диверсифікації економіки країни.
4. Ефективно співпрацювати у групі для досягнення спільного результату.

Обладнання та матеріали

- політична та економічна карти світу;
- інфографіка «Зовнішня торгівля Австралії»;
- картки з кейсом (опис ситуації);
- статистичні таблиці (експорт, імпорт, ВВП, партнерські країни);
- фліпчарти або ватмани, маркери;
- комп'ютер / мультимедійна презентація;
- таймер для групової роботи.

Хід уроку**I. Організаційний момент (2 хв)****Дії вчителя:**

Вітає учнів, оголошує тему та мету уроку, формулює ключове питання:

«Як взаємозалежність між Австралією та азійськими країнами впливає на її економічний розвиток?»

Мотиваційне запитання:

«Чи може одна з найбагатших країн світу залежати від зовнішнього ринку?»

Очікуваний результат:

Учні налаштовуються на аналітичну діяльність, усвідомлюють практичну значущість теми.

II. Актуалізація опорних знань (5 хв)

Метод: Міні-тест або гра “Мозковий штурм”.

Питання для фронтальної бесіди:

1. Які основні риси господарства Австралії?
2. Які країни є її головними торговельними партнерами?
3. Які товари Австралія експортує до країн Азії?
4. Які галузі найбільше залежать від зовнішнього попиту?

Дії учнів: відповідають усно, коротко аргументуючи.

Дії вчителя: узагальнює відповіді, записує на дошці ключові поняття: *експорт, імпорт, ринки збуту, ресурсна економіка, диверсифікація.*

III. Вивчення нового матеріалу через кейс-метод (25 хв)

1. Вступ до кейсу (5 хв)

Учитель пропонує кейс-ситуацію:

Кейс «Вплив азійського ринку на економіку Австралії»

Протягом останніх десятиліть Австралія зміцнила свої позиції на азійському ринку. Близько 70% експорту країни спрямовується до країн Азії, зокрема Китаю, Японії, Південної Кореї та Індії. Основу експорту становлять залізна руда, вугілля, газ, зерно, вовна.

Проте у 2020-х роках виникли ризики: зменшення попиту Китаю на сировину, торговельні напруження, кліматичні обмеження та конкуренція з боку інших постачальників. Перед урядом Австралії постає завдання: **як зменшити залежність від азійського ринку та диверсифікувати економіку?**

Завдання для учнів:

У ролі експертів розробити пропозиції для уряду Австралії щодо зниження ризиків і пошуку нових напрямів розвитку.

2. Робота в групах (15 хв)

Формування груп (по 4-5 учнів):

- **Група 1:** Енергетика та ресурси
- **Група 2:** Сільське господарство
- **Група 3:** Промисловість і технології
- **Група 4:** Сфера послуг і туризм

Інструктаж від учителя:

Кожна група:

1. Аналізує подану інформацію (статистику, карту, коротку довідку).
2. Визначає **позитивний** та **негативний** вплив азійського ринку на свою галузь.
3. Пропонує 2-3 **реальні шляхи диверсифікації** економіки (нові ринки, галузі, технології, партнерства).
4. Готує коротку **презентацію (3 хв)** – виступ експертної команди уряду.

Додаткові матеріали для груп:

- частка азійських країн у експорті Австралії;
- графіки зміни попиту на ресурси;
- приклади альтернативних ринків (ЄС, США, Африка).

3. Презентація групових результатів (10 хв)

Формат: Міні-конференція

Кожна група презентує свої висновки. Вчитель і клас ставлять уточнювальні запитання.

Приклади очікуваних пропозицій:

- розвиток відновлюваної енергетики (сонячна, вітрова);
- нарощування виробництва технологічної продукції;
- інвестиції у туризм, освіту, ІТ-послуги;
- розширення співпраці з ЄС та країнами Тихоокеанського регіону;
- стимулювання внутрішнього ринку споживання.

Критерії оцінювання:

1. Аргументованість висновків (0-3 бали)

2. Креативність пропозицій (0-3 бали)
3. Командна робота та участь усіх членів (0-2 бали)
4. Чіткість і лаконічність презентації (0-2 бали)

IV. Рефлексія (5 хв)

Метод: “Мікрофон” або “Сенкан”.

Запитання для учнів:

1. Що нового ви дізналися сьогодні про економіку Австралії?
2. Як впливає азійський ринок на її розвиток?
3. Яке рішення вашої групи вважаєте найефективнішим і чому?
4. Чого вас навчив цей урок – як учня і як майбутнього громадянина?

V. Підбиття підсумків і домашнє завдання (3 хв)

Підсумок від учителя:

- Австралія є однією з найуспішніших переселенських держав, але її економіка суттєво залежить від азійських ринків.
- Майбутнє країни – у диверсифікації та розвитку високотехнологічних галузей.

Домашнє завдання:

1. Підготувати коротке есе (1 сторінка):
«Які напрями розвитку економіки Австралії є найбільш перспективними у XXI столітті?»
2. (За бажанням) створити міні-презентацію “Нові економічні партнери Австралії”.

Додаткові методичні рекомендації для вчителя

- Використовуйте реальні статистичні дані (наприклад, з OECD, IMF, World Bank).
- Можна роздати QR-коди з короткими відео або інфографікою про торгівлю Австралії.
- Якщо є технічна можливість – провести онлайн-голосування за найкращу стратегію диверсифікації.